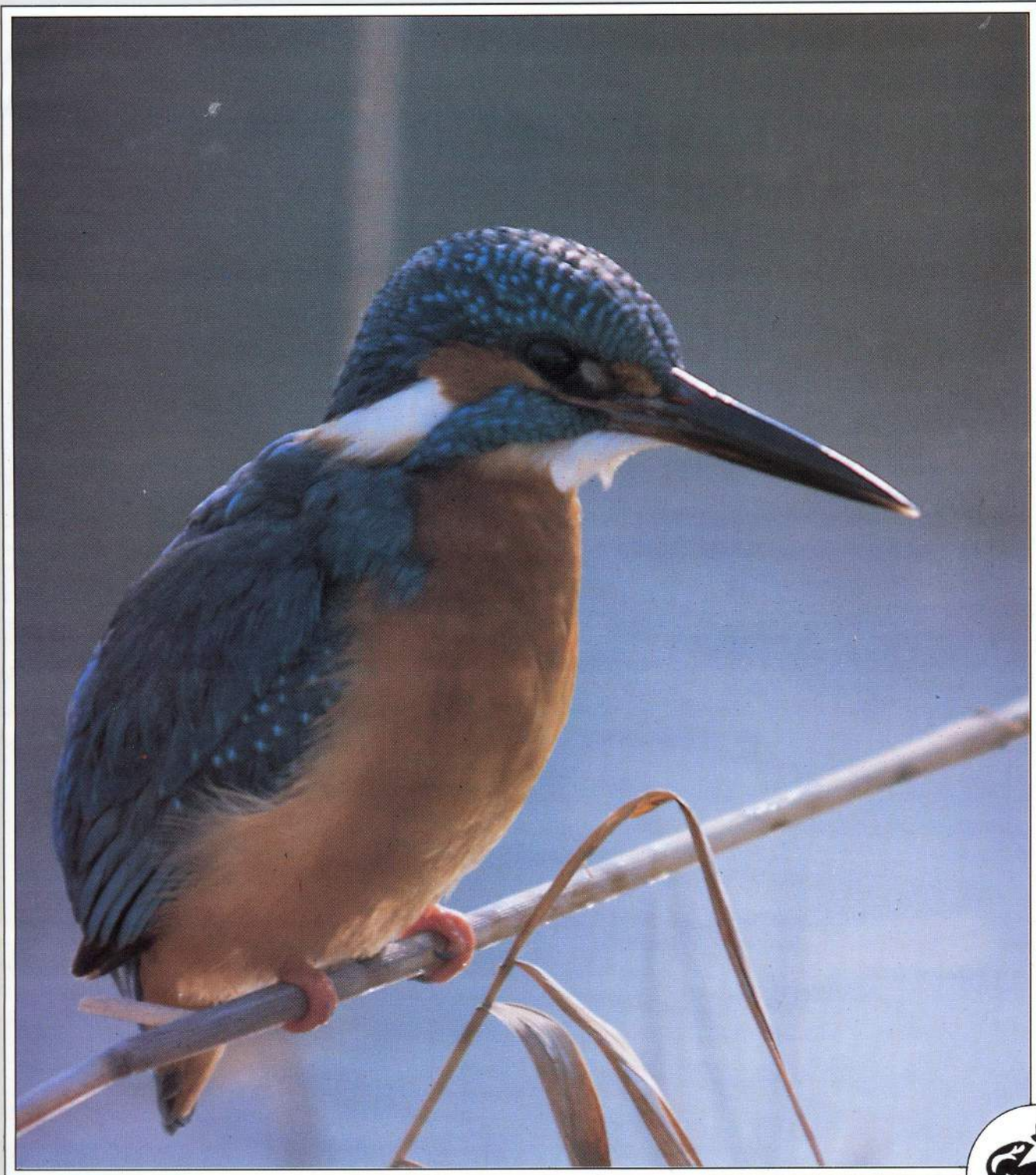

madártávlat

Természetvédelmi folyóirat

3196
1/1 kék pásztor

1994. január–február

BEMUTATJUK A MADÁRVÉDŐK VILÁGSZERVEZETÉT

A BirdLife International célja:

a madárvilág és a madarak élőhelyeinek védelme.
Ennek érdekében a világszervezet:

- ✓ magas színvonalú kutatási programokat,
- ✓ széles körű természetvédelmi politikát,
- ✓ konkrét természetvédelmi programokat,
- ✓ világméretű hálózati munkát és
- ✓ széles körű nemzetközi együttműködést szervez és irányít.

A BirdLife International stratégiája:

a Föld biológiai sokféleségének megőrzése. A madárvilág pompás indikátor, látványosan jelzi a Földön bekövetkezett negatív környezeti változásokat. Ugyanakkor a madarak közel állnak az emberhez, kultúrák, művészetek ihletői. Színük, hangjuk, mozgásuk felüdülést kínál. A madarak élőhelye egyben más veszélyeztetett fajok élőhelye is, ezért a BirdLife International különös hangsúlyt fektet a fontos élőhelyek hálózatának kialakítására, különös tekintettel a nemzetközi jelentőségű madárélőhelyekre (Európában 4400, hazánkban 46 ilyen területet regisztráltak 1991-ben), és az endemikus (bennszülött) fajok élőhelyeire. A legutóbbi kutatások 221 olyan területet tártak fel (a szárazföld mintegy 2%-át), amelyeken az endemikus fajok 95%-a él. Ennek ellenére ezen területek 90%-a semmilyen védelmet nem élvez! Több mint 1000 faj kipusztulással veszélyeztetett. A veszélyeztetett fajok 43%-a a trópusi őserdőben, további 38%-a az óceánok szigetvilágán él.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
a BirdLife International képviselő szervezete Magyarországon.

„A természet szolgálatában”

TARTALOM

aktuális	
Mesterséges halastavak.....	2
bemutatjuk	
a partimadarakat.....	6
gyakorlati természetvédelem	
A hortobágyi halastavak.....	9
ami nem madár	
Denevérekről.....	12
Védett rágcsálók.....	12
Alföldi mocsaraink.....	13
Szítakötőkről.....	14
mme-hírek	
20 éves az MME.....	15
Elkobzott sasok.....	16
gyűrűzési érdekességek	17
mozaik	18
postaláda	18
hirdetések	18
csipogó	
Téli madárénekek.....	19
Etesd a madarakat!.....	19
Rejtvény.....	20

*A címlapon: Jégmadár.
Péchy Tamás felvétele.*

madártávlát

Az MME kéthavonta megjelenő folyóirata.

Főszerkesztő:
Schmidt Egon

Művészeti szerkesztő:
Janca Ákos

Művészeti tanácsadó:
Muray Róbert

Szerkesztőbizottság:
Dr. Kalotás Zsolt, Kállay György, Márkus Ferenc, Nagy Szabolcs, Péchy Tamás, Dr. Szép Tibor

Kiadja:
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)

Felelős kiadó:
Péchy Tamás

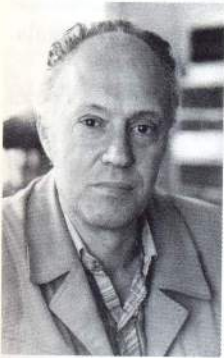
Szerkesztőség:
1121 Budapest, Költő u. 21.
Levél cím: 1536 Bp., Pf. 391.
Telefon: (1)156-2133
Telefon és fax: (1)175-8327
Telex: 226115

Előfizethető a mellékelt átutalási postautalványon. Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Nyomás:
Márton Miklós
MMV.93/028

ISSN 1217-7156

Új lapot, úgy is mondhatnám, egyfajta karácsonyi ajándékot tart kezében az Olvasó. Sok számítgatás, latolgatás, tárgyalás és vita előzte meg, de a cél, amiért létrehoztuk, mindig egyértelműen, tisztán állt előttünk. Tagságunk érdekeit szeretnénk szolgálni, új, hasznos információkat nyújtani, tájékoztatni legfrissebb törekvéseinkről, eredményeinkről. Szeretnénk, ha az új lap szerény terjedelméhez mérten is színes és sokrétű lenne, de legfőképpen annak örülnénk, ha benne tagságunk, az Önök véleménye is tükröződne. Ha ez a nem csupán madarokról, hanem a természet nagy egészéről szóló újság minél több Tagtársunk tetszését elnyerné, ha várnák a következő számok megjelenését, ahol esetleg már választ kapnak korábban felvetett kérdéseikre is.

Az egyes számok témaköreit szeretnénk úgy megválasztani, hogy azok lehetőleg minél több emberhez szóljanak, és miután Egyesületünk fizető tagságának jelentős része húsz éven aluli fiatal, az ő igényeiket fokozottan kívánjuk a lap szerkesztésénél figyelembe venni. Minden ötletet, javaslatot szívesen veszünk, akkor is, ha azok egyike-másika pillanatnyilag talán megvalósíthatatlan vagy legalábbis annak tűnik.

Ami a lap külső megjelenését illeti, nem kívánunk versenyezni egyetlen más, esetleg gyönyörű színes fotókkal megtűzdelt természettudományos újsággal sem. Tudomásul kell vennünk, hogy anyagi lehetőségeink ez idő szerint erősen végesek, de azokon belül igyekszünk mindig a maximumot nyújtani. És szeretném emlékeztetni a kedves Olvasót, annak idején a ma minden szempontból elfogadható, csinos kiállítású *Madártani Tájékoztató* rossz minőségű, néha bizony olvashatatlan, stencilezett lapokkal indult. Őszintén remélem, hogy a *Madártávlat* útja is meredeken felfelé vezet majd, és külseje, tartalma az Olvasó tetszésével találkozik.

Kérem, olvassák és rendeljék meg minél többen. A lap léte vagy nemléte ugyanis kizárólag Önökön múlik.

Schmidt Egon
főszerkesztő

1977-ben az MME Keleti Károly utcai irodájában egy kézzel hajtott stencilgépen született meg az Egyesület első, rendszeresen megjelenő kiadványa, a *Madártani Tájékoztató*. Magunk írtuk, magunk gépeltük, néhány száz példányban sokszorosítottuk, fűztük és postáztuk. Külalakra bizony nagyon kezdetleges volt. Most végre olyan, színes borító-lappal ellátott, nyomdai úton készült folyóiratot tart a kezében kedves Tagtársam, amely 6000 példányban jelent meg. Hogyan jutottunk el idáig? Talán majd valaki veszi a fáradságot és megírja az utódok számára. Most nézzük, mit kíván nyújtani a *Madártávlat*.

Olyan lapot szeretnénk rendszeresen Tagtársaink kezébe adni, amely a madár- és természetvédelem aktuális helyzetéről szól. Olyan közérthető és közérdeklődésre számot tartó információkat közöl, amelyek a mai világban leginkább segítik Egyesületünk és a Tagtársak munkáját. A tagsághoz és a tagságnak szól. Felhívja a figyelmet a legfontosabb dolgokra, és nem kenderi el a problémákat. Persze, ahogy a Főszerkesztő úr is írja, ezeket a célokat csak a Tagtársak segítségével valósíthatjuk meg. Akkor lesz igazán jó és aktuális lapunk, ha sokan közreműködnek, írnak a lapba, és reagálnak a megjelent cikkekre. Észrevételeket tesznek, kritikákat is adnak.

A mai világban, amikor számtalan hírlap, újság, folyóirat haladik vagy kérésézetet él, nem könnyű feladat egy ilyen lapot megtartani. Az is fontos szempont, hogy egy egyesületi lapot már nem lehet „kigazdálkodni” úgy, hogy ingyen megküldjük a tagságnak. Minden pénzbe kerül, ez a lap is. Ennek ellenére nagyon bízom abban, hogy a nehéz megélhetési és anyagi gondok nem fogják megakadályozni a lap további számainak megjelentetését. Az igazi kritikája az lesz, amikor megtudjuk, hány Tagtársunk szánja rá az évi 320 Ft-ot. Most lehetőségünk adódott arra, hogy az első, kísérleti számot központi költségvetésből kinyomtassuk és megküldjük minden Tagtársunknak. A következő szám akkor jelenhet meg, ha megfelelő számú előfizetőt tudunk magunk mellett.

Szeretném hangsúlyozni, hogy ügyünk – a madár- és természetvédelem – számára azért fontos egy ilyen fórum, mert nap mint nap érzékeljük, hogy nem igazán törődnek az emberek a körülöttük élő természettel. Sokszor nem is ismerik a veszélyeket, sokan pedig nem is tudják, mit tehetnek a természet védelme érdekében. Lapunk azt is programjával tűzte ki, hogy olyan információt és tájékoztatást nyújtson, amely hozzásegíti a Tagtársakat a kérdések megválaszolásához, a problémák megoldásához és ahhoz, hogy ha bárhol bármilyen természetvédelmi kérdés merül fel, azt tagjaink az Egyesületen kívülieknek a legmagasabb szinten tudják megválaszolni.

Most tettünk (tegyünk!) egy kísérletet erre, léptünk (lépjünk!) egy nagyot és mutassuk meg, mire képesek a madarász természetvédők, ha igazából összefognak.

Kállay György
az MME főtítkára

Gazdálkodás–madárvédelem–természetvédelem

MESTERSÉGES HALASTAVAK

A nagy kócsagok legfontosabb élőhelyei a halastavak

Fotó: Péchy Tamás

Ami igazán aktualitás

Hogy éli meg, és főként hogyan éli túl a környezet és a madárvilág napjaink gyors ütemű változásait? Miként hat a privatizáció, a szerkezetváltás, a piacgazdaság a létünket meghatározó természetre?

Ezeket a kérdéseket ma még kevesen és halkán teszik fel. A meggazdagodni vágyás mindenáron való erőltetésében elsikkad az a szükség-szerű igény, amely az átalakulásokat nem az értékek lerombolásával, kiárusításával, hanem azok megőrzésével képzelet el.

A természet nem fog késlekedni a válasszal. Tervszerű, céltudatos beavatkozások nélkül a környezet további romlásával, az élővilág jelentős

elszegényesedésével kell számolnunk. Természeti erőforrásaink közül mindig is a vizek és a vizes területek, valamint az ott élő állat- és növényközösségek szenvedték a legnagyobb veszteséget, napjaink változásai továbbra is itt hatnak a leggyorsabban, a legerősebben.

A mezőgazdaság kellő megfontoltság nélkül, az ökológiai szempontok figyelmen kívül hagyásával történő átalakítása, privatizációja, a termelés válsága vagy akár újult erővel történő megsokszorozása talán sehol sem hat olyan súlyosan az élővilágra, mint éppen a halastavak esetében. A hasonló adottságú természetes vizek nagy része már a múlté, így ide szorult vissza az édesvízi életközösségek döntő része, amelyek léte az erősen változó halastavi történésektől függ.

A halastavak nem csak gazdasági egységek, hanem immár a természeti környezet fontos részét képezik. Fenntartásuk éppen ezért nem lehet rövidlátó anyagi érdekek függvénye.

Kiterjedésük, elhelyezkedésük, helyzetük

Magyarországon a mesterséges halastavak területe jelenleg mintegy 27 ezer hektár. Létesítésük már a századfordulón elkezdődött, elsősorban az akkori nemesi birtokokon. Az 1930-as években a halastavak kiterjedése még nem érte el a 10 ezer hektárt. Építésük a II. Világháború után kapott új lendületet, mintegy megduplázva összterületüket. Ekkor főként állami költ-

ségvetésből létesültek újabb vízfelületek.

A legnagyobb kiterjedésű halastórendszereket az Alföldön hozták létre, körgátas rendszerrel. A Dunántúlon kisebb méretű, de nagyszámú völgyzáró gátas halastórendszer található, elsősorban Somogy, Tolna, Baranya és Komárom megyékben. Talán legszebb és leggazdagabb példája ez utóbbiaknak a Somogy Természetvédelmi Szervezet tulajdonában, illetve természetvédelmi kezelésében lévő Boronka.

Európában Csehország mögött Magyarország a második helyen áll a mesterséges halastórendszerek összterületét tekintve – a csehországi a hazainak mintegy kétszerese. Térségünkben nagyobb halastórendszerek ezeken kívül még Horvátországban és Bulgáriában vannak.

A legjelentősebb magyarországi halastórendszerek a következők:

– Hortobágy környéki halastavak	5000 ha
– Biharugrai és Begécsi halastavak	1700 ha
– Szegedi Fehér-tó	2000 ha
– Tömörkényi Csaj-tó	1100 ha
– Észak-Mezőföldi halastavak	1000 ha

A privatizáció megkezdése előtt a halastavak kezelői megoszlása a következő volt (az 1980-as évek adatai szerint):

1. állami gazdaságok	16000 ha
2. mezőgazdasági termelősövetkezetek	4500 ha
3. halászati termelősövetkezetek	2500 ha
4. MOHOSZ	300 ha

A főbb tenyésztett halfajok: ponty, pettyes busa, fehér busa, amur, fogassüllő, harcsa, csuka, balin. Nem elhanyagolható a halastavak vad-, nád-, fűz- és turisztikai hasznosítása sem mint kiegészítő többletjövdelem-forrás.

Jelenleg összesen mintegy 6300 ha halastó áll valamilyen fokú természetvédelmi védetség alatt.

A halastórendszerek termelésének, gazdálkodásának, élővilágának ökológiai összefüggései

Külföldi vendégeink gyakran nem ismerik és nem értik a halastavak jelentőségét, gazdálkodási és természetvédelmi összefüggéseit. Banálisnak tűnik, de meg kell fogalmaznunk, hogy milyen ökológiai rendszerről van szó, ha értékeiket nem csak megismerni, de védeni is szeretnénk.

A sík vidéki halastavakat a sekély, nagy kiterjedésű szabad vízfelület jellemzi. A kontinentális klíma nyári periódusának intenzív, a sekély tó évenként cserélt friss vizébe könnyen behatoló napsugárzása és a tó talajának saját vagy beadagolt szerves tápanyaga hatalmas algaprodukcióna, zooplankton és mocsári vegetáció előállítására képes. Mindez jószerével természetes erőforrások felhasználásával történik és helyes kezeléssel évente ismételtető, sőt hosszú távon is fenntartható.

Ez a produktív rendszer biztosítja a mesterségesen betelepített, különféle táplálkozásmódú és korcsoportú halfajok, az ott előforduló madarak és más magasabb rendű gerincesek fő táplálékbazisát. A lebegő és gyökerező hínár, valamint az elsősorban partközeli nádas növénytársulások szintén e produktív termékei. Táplálékforrás, de szaporodó- és búvóhely is egyben. Ez a növényzet is évente megújul és újítható.

Dinnyési halastó

Fotó: Szaák Tamás

A nádas partvédő szerepet lát el, téli learatása értéket teremt, de a tó anyagforgalma szempontjából is fontos a letakarítás. A vízzel és trágyával, ürülékkel bevitt anyag és tápanyag ilyen formában kivihető a rendszerből, és a gyors szervesanyag-felhalmozódás, amit eutrofizációnak nevezünk, megelőzhető vagy lényegesen lelassítható.

Amint láthatjuk, a sík vidéki nagy dombos, napsütéses, de ugyanakkor bő vízellátású területek alkalmasak a rendszer fenntartására. Nem véletlen, hogy Csehországtól hazánkban át Bulgáriáig ezek a tavak terjedtek el és biztosítanak életlehetőséget a vízhez kötődő élővilágnak.

Mivel a halastavak kora a létesítéstől függően 2–3 évtől akár 100 évig is terjedhet, az édesvízi szukcesszió különböző fázisaiban vannak. A szukcessziós fázisnak megfelelően élőviláguk és így madárviláguk is más és más. Ezt a szukcessziót több elmentéses irányú hatás, tényező is befolyásolja:

– A gátak kezelése, karbantartása, a nádválgás, a nádégetés, a lehalászásokról történő lecsapolás a magasabb rendű növényzet térhódítása ellen hat.

– A tó talajának vagy vizének trágyázása és a halak kiegészítő táplálását szolgáló etetés viszont nagymértékű szervesanyag-bevitellel az eutrofizációt segíti elő.

Általánosságban elmondható, hogy

minél idősebb egy halastó, annál nagyobb területet borít rajta a nád és a gyékény, megközelítve a természetes mocsárállapotot. A gátak nagyobb mértékű befásodása, bokrosodása tovább növeli a természetes jelleget, változatosabb életfeltételek alakulnak ki.

Természetvédelmi jelentőségük

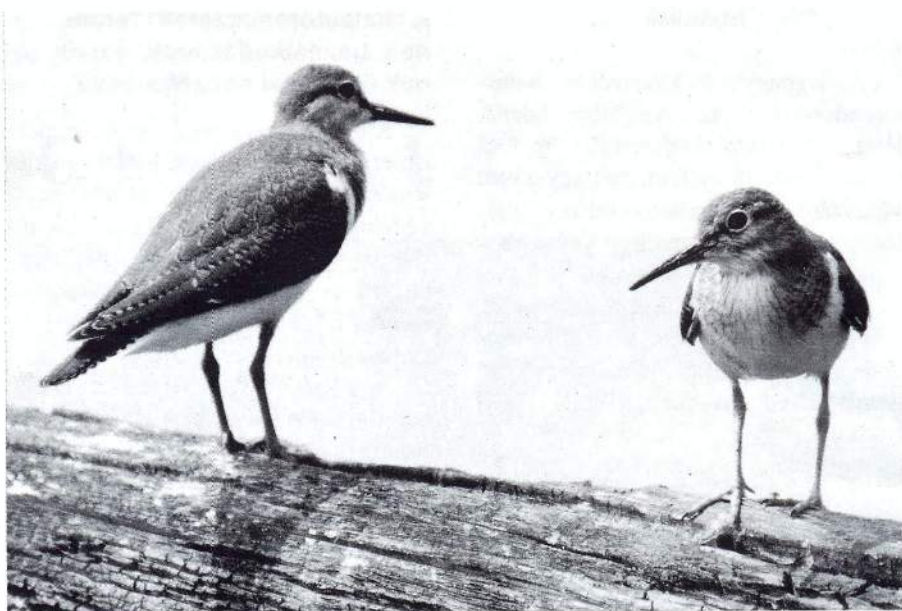
A történeti földrajz kutatásai szerint a mai ország negyede volt ártér, állandóan vagy időszakosan elöntött terület a honfoglalás idején. A múlt század közepén még több mint egymillió hektár területet borított az úgynevezett vadvíz, vagyis az időszakosan vagy állandóan vízzel borított terület (tavak, mocsarak, lápok, nedves rétek). Ezeket az Alföld vízrendezési munkálatai, a Duna és a Tisza folyamszabályozási munkái nagyrészt megszüntették. A vadvizekhez kötődő gazdag élővilág erőteljesen lecsökkent, több faj ki is pusztult (pl. rózsás és borzas gödény, hód, nyérc).

A természetes vadvizek drasztikus megfogyatkozását a halastavak létesítése némiképpen ellensúlyozta. A természetes édesvízi tavakat, mocsarakat utánzó nagyméretű vízfelületeik és a kialakult növénytársulások számos, vízhez kötődő veszélyeztetett állatfaj számára teremtettek kedvező életfeltételeket. Ehhez járult még az is, hogy a halastavakat sokszor természetes tavak vagy mocsarak helyén, nedves és száraz gyepek környezetében létesítették, ami a tavak benépesülését megkönnyítette.

A halastavak jelentős részét jelentik felszíni édesvízkészletünknek is, ezen keresztül klímastabilizáló, szűrő hatásuk van, és befolyásolják a környező területek felszín alatti vízháztartását is.

A halastavak, elsősorban kiterjedt nádasaik révén, elsőrendű fészkelőhelyet biztosítanak a veszélyeztetett vízimadár-fajoknak, elsősorban a gém- és réceféléknek. A tavaszi-őszi lecsapolásokkal járó sekély víz és a szabad iszappadok pedig a vonuló vízimadarak számára jelentenek gazdag táplálkozó- és nyugalmas pihenőhelyet.

Táblázatunk azokat a veszélyeztetett madárfajokat tartalmazza, amelyek magyarországi fészkelő-, vonuló- vagy telelőállományának fennmar-

Billegetőcankók

Fotó: Szaák Tamás

dásában a halastavaknak jelentős szerepe van. ⇨

A veszélyeztetett madárfajok hatékonyabb védelmét több nemzetközi egyezmény is szorgalmazza. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű a Ramsári Egyezmény – a vadvizekről mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló szerződés –, a vonuló, vadon élő állatfajok védelméről szóló Bonni Egyezmény és az európai vadon élő állatok, növények és élőhelyeik védelméről szóló Berni Egyezmény. Mindhárom egyezményhez Magyarország is csatlakozott, kötelezve magát a konvenciókban foglaltak, így a halastavak és élőviláguk védelmének betartására.

Az 5. oldal alján található táblázat tartalmazza azokat a halastavakat, amelyeket a BirdLife International – korábbi nevén Nemzetközi Madárvédelmi Tanács (ICBP) – és a Vízi-madár és Víziélőhely Kutató Iroda (IWRB) magyar szakemberek és szervezetek javaslatára az ún. Európai Jelentőségű Madárelőhelyek közé sorolt. Ezek azok a területek, amelyek kiemelkedő nemzetközi jelentőségűek a veszélyeztetett fészkelő vagy vonuló telelő vízimadár-fajok állományának fenntartásában és védelmében. Mindegyik területnél jelzés utal a hazai védetség (természetvédelmi terület, tájvédelmi körzet, illetve nemzeti park) és a nemzetközi védetség (Ramsári Terület) státuszára.

FÉSZKELŐFAJOK

a. Világszerte veszélyeztetett fajok

Kis kormorán (*Phalacrocorax pygmaeus*)*
Réti sas (*Haliaeetus albicilla*)*

b. Európában ritka, csökkenő állományú madárfajok

Vörösnakú vöcsök (*Podiceps griseigena*)*
Üstökösgém (*Ardeola ralloides*)*
Nagy kócsag (*Egretta alba*)*
Kis kócsag (*Egretta garzetta*)*
Vörösgém (*Ardea purpurea*)
Batla (*Plegadis falcinellus*)*
Kanalasgém (*Platalea leucorodia*)*
Cigányréce (*Aythya nyroca*)
Barna rétihéja (*Circus aeruginosus*)
Pettyes vízcisze (*Porzana porzana*)
Gulipán (*Recurvirostra avosetta*)*
Szerecsensirály (*Larus melanocephalus*)*
Küszvágó csér (*Sterna hirundo*)
Fattyúzerkő (*Chlidonias hybrida*)*
Kékbegy (*Luscinia svecica*)*
Fülemülesítke (*Luscinola melanopogon*)

NEM FÉSZKELŐ FAJOK

a. Világszerte veszélyeztetett fajok

Kis lilik (*Anser erythropus*)*

b. Európában csökkenő állományú, sérülékeny és veszélyeztetett fajok

Fekete gólya (*Ciconia nigra*)*
Fehér gólya (*Ciconia ciconia*)*
Halászsas (*Pandion haliaetus*)*
Daru (*Grus grus*)*
Nagy goda (*Limosa limosa*)
Nagy póling (*Numenius arquata*)*
Tavi cankó (*Tringa stagnatilis*)*

* a magyar Vörös Könyvben is szereplő fajok

Aktuális veszélyeztető tényezők

Intenzív gazdálkodás

Az egyre intenzívebb gazdálkodás a következő madárvédelmi problémákat hozza magával: a nádszegélyek égetése, valamint különösen a költési időszak kezdetén, illetve vegetációs időben történő levágása, a természetvédelmi szempontból kedvezőtlen időben történő túleeresztés, illetve -feltöltés, tókaszalás (zöld vegetáció irtása), eutrofizáció, a madarak közvetlen zavarása-zaklatása, a madarak hal- és takarmányfogyasztása és a védett madarak elpusztítása (lelövés).

Az intenzív gazdálkodás a nádasok területének csökkentésére törekszik (nádszigetek eltávolítása). Ez elsősorban a gémfélék fészkelőhelyét veszélyezteti. A tókaszalás a lebegő hínárvegetációt, a csér- és sirályfélék potenciális fészkelőhelyeit pusztítja el.

A tavaszi vagy nyári vízleeresztés, lehalászás a gémfélék, a szerkők és a csérek telepeit, amíg a nyár eleji tőfeltöltés a száraz tőfenékre lefészkelő partimadarak (elsősorban gulipán) fészkelőhelyeit pusztítja el. A közvetlen zavarás a halgazdálkodási munkálatok (etetés) révén a fészkelőhelyükön zavarja a vöcsköket, récéket, de különösen a telepesen költő szerkőket, kúsvágó cséreket stb.

A legfőbb konfliktusforrás a természetvédelem és a halászat között a védett madarak kártétele, ami a kiszórt

haltakarmányban (főként récefajok és szárcsa kártétele), másrészt közvetlenül a halállományban (sirályfélék, gémfajok és a ma már nem védett kormorán) jelentkezik. Ennek megfelelően a halgazdaságok sokszor milliós nagyságrendű (irreálisan magas) kártérítési igényekkel lépnek fel a természetvédelem felé. Ennek következménye, hogy védett madarakat lőnek le (leggyakrabban különböző sirály- és csérfajokat, gémféléket, barna rétihéját, partimadarakat) abból a megokolásból, hogy „pusztítják a halat”.

Vadászat

Mivel a halastavak az őszi vízimadár-vonulás idején jelentős táplálkozó- és pihenőterületek, a vízivadadászat főként itt zajlik. A jelenlegi jogszabályok szerint a Ramsári Egyezmény hatálya alá eső halastavakon a vízivadadászat tilos vagy korlátozott. Azonban a további törendszereken ez a veszélyeztető tényező valós problémákat okoz.

A nagyterítékes vízivadadászat, ami vadászetikailag is kifogásolható vadászati mód, néhány helyen még ma is előfordul. A közvetlen pusztításon túl ez olyan mértékű zavarással jár, hogy a récefajok és egyéb vízimadárfa- jok mennyisége a töredékére zsugorodik egy ilyen vadászat után.

A Berni Egyezmény tiltotta vadászati módok is gyakran előfordulnak. Ezek között van többek között a

hordóból történő vadászat, a csalsíp és csalimadár, illetve az ismétlő- vagy félismétlő-fegyverek használata. Ezt elsősorban az olasz vadászok sorozatosan megsértik.

Még ma is gyakori a védett madarak lelövése. Ez elsősorban a fegyelmetlen olasz vendégvadászoknak és a hivatásos magyar kísérők gyenge, nem kellő ellenőrzésének köszönhető.

A vadászat következményei közé tartozik az ólommérgezés. A kilőtt lövedékek révén a tavak fenekére hullott ólmot a madarak emésztést elősegítő anyagként felveszik, és ólommérgezésben elpusztulnak, illetőleg megbetegednek.

Privatizáció

A szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény értelmében erőltetett ütemben folyik a szövetkezetek privatizálása. Az állami gazdaságok felszámolását különböző parlamenti döntések alapján az Állami Vagyongyűnökség végzi. A halászati ágazattal is rendelkező gazdaságok túlnyomó többsége veszteséges volt, így a privatizálási törekvések érthetőek. Ez az erőltetett és az ökológiai szempontokat gyakran figyelmen kívül hagyó folyamat azonban az állami vagyon sorozatos kiárusításához vezet.

Bár a védett területekre nézve a hosszú távú megoldás az lenne, hogy ezek állami tulajdonban maradván a Természetvédelmi Hivatal kezelésébe kerüljenek, a védett halastavak privatizációja is folyik. Ezzel kapcsolatban a TvH-nak szakhatósági állásfoglalást kell adnia, de több esetben az ÁVÜ ezt meg sem kérte (pl. Biharugra és a Pacsmagi-tavak esetében).

A privatizációból fakadó veszélyek közül a legsúlyosabb az, hogy a magánkézbe kerülő tavakon a természetvédelmi hatóság által a kezelési utasításban foglaltak végrehajtásának ellenőrzése nehézségekbe ütközik és az esetleges természetkárosítás szankcionálása is nehezebb. A halgazdálkodás gyakorlatából fakadó, fentebb említett veszélyek – intenzív gazdálkodás – így a magánkézben lévő tavakon fokozottan érvényesek.

Márkus Ferenc–Waliczky Zoltán

Madárvédelmi szempontból jelentős halastavak és természetvédelmi kategorizálásuk

Terület	Védettség				Ramsári terület	
	TT	TK	NP	v. t.	meglévő	javasolt
Hortobágy			X		X	
Hortobágy környéki						
Biharugra és Geszt		X				X
Szegedi Fehér-tó		X			X	
Csaj-tó		X			X	
Péteri-tó	X					X
Észak-Mezőföld				X		X
Pacsmag	X					X
Irmapuszta				X		X
Sumony				X		X
Belső-Somogyi		X				

Jelmagyarázat: TT = természetvédelmi terület, TK = tájvédelmi körzet, NP = nemzeti park, v. t. = védelemre tervezett. A Hortobágy környéki halastavak a következő nagyobb halastóegységeket foglalják magukban: Fényes, Derszi, Ohati, Gyökérkúti, Elepi, Kungyörgy, Csécsi, Borsos, Akadémia, Virágoskúti halastavak. Az Észak-Mezőföldi halastavak a következők: Táci, Soponyai, Nagyhorcsói, Rétszilasi halastavak. A Belső-Somogyi halastavak közül csak a Boronkai-tavak védettek.

Amikor halastavakról esik szó, többnyire gátak közé szorított nagy víztűrő képzelünk magunk elé, ahol hatalmas récecsapatok úszkálnak, vöcskők buknak a mélybe táplálékért, és a parti nádas mentén koromfekete szárcsák villantják felénk hófehér homlokpajzsukat. Pedig a tógazdasági ütemterveknek megfelelően az egyes egységeket évente legalább egyszer – többnyire ősszel – leeresztik, lehallásszák. A zsilipeken át fortyogva szökik a víz, a veszélyt nagyon korán megérző halak magasra dobják magukat a zsilipfal előtt, és ahol ma még vidáman hullámszik a víz, néhány nap múlva már csak kisebb-nagyobb tócsák

rengeteg parányi élőlény (márdártáplálék) van, kezdve az apró rákóktól az árvaszúnyog lárváján keresztül a legkülönbözőbb férgekig és vízicsigákig. Ha a keresgélő madár csapatot figyeljük, a távcsövön át többnyire csak gyors, csipkedő vagy kényelmesen turkáló mozdulataikat látjuk, a zsákmányt magát ritkán sikerül azonosítani. De esznek, jóllaknak, ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy egyes példányok napokig vagy akár hetekig ugyanazon a leeresztett tavon maradnak.

A madarász nagy öröme a nyári végi és kora őszi vonulás idején vagy

gával alkalmilag szintén megfigyelhető a halastavakon. Teste fehér, szárnyai feketék, piros lábai feltűnően hosszúak. Fekete és fehér színekkel tarkált a sokkal gyakoribb **gulipán** is, hosszú csőre jellegzetesen felfelé hajló. A táplálkozó madár szinte „kaszál” vele a sekély vízben.

Ha valamelyik alföldi tógazdaságban tavasszal leeresztett tó van, a gulipánok rövidesen megjelennek ott, párba állnak és költeni kezdenek. Ugyanígy az apró termetű **kis lilék** is. Ez utóbbiakat alig lehet észrevenni, egerek módjára szaladnak az iszapon, legfeljebb aggodalmas „tüü” hangjuk

HALASTAVAK

— víz nélkül

csillognak a napfényben, és köztük szabálytalan alakú, puha iszapszőnyeg várja érkező vendégeit.

Egy leeresztett halastó ökológiai szempontból teljesen más, mint a feltöltött nagy medence, és ha addig főleg a récéknek, libáknak, szárcsáknak, vöcsöknek és kormoránoknak nyújtott pihenő- és táplálkozóhelyet, most elsősorban a különböző partimadarak, bibicek, cankók, partfutók, lilék és társaik látogatják. Az őszi madárvonulás idején leeresztett tavak iszappadjai, tocsogói azokat a természetes sekély vizeket pótolják, ahol, különösen az Alföldön, már évszázadok vagy évezredek óta madarak milliói adtak találkát egymásnak. A visszamaradó iszapos vízben, de magában az iszapban is,

éppen március-májusban (néha tavasszal is akad egy-egy leeresztett tó) gyakran a szárazföld belsejében viszonylag ritka, egyébként főképpen a tengerparton vonuló fajok is megjelennek a halastavak iszappadjain. Ilyen például a fekete és fehér színeivel, de főleg hosszú, piros csőrével jellemezhető **csigaforgató**. Többnyire magányosan álldogál (a tengerpartokon nagy csapatait is látni), ha felrepül, fekete szárnyaiban széles fehér csík látszik. Furcsa nevét onnét kapta, hogy nagyon kedveli a csigákat és kagylókat, utóbbiakat ehhez idomult erős csőrével ügyesen és jellemző mozdulatokkal feszíti szét.

Hazánk fokozottan védett, ritka fészkelője a **golyatöcs**, amely vonulás idején egyesével vagy néhányadma-

tűnik fel. Ha mégis távcső elé kapjuk őket, veréb nagyságú, de zömök madarat látunk, melynek begyén körben széles fekete szalag, örv húzódik, homlokán és a szemén át is fekete csík vonul, felül egyébként barnás, alsóteste fehér. Ha felrepül, a szárnyaiban nincs fehér csík (mint a hozzá nagyon hasonló, de hazánkban csak átvonuló parti lilénél). Amikor a gulipánok vagy a kis lilék megtelepednek a leeresztett tóban és tojásokat raknak, tudtukon kívül mindig nagy kockázatot vállalnak. Ha a tó néhány hétig még szárazon áll, szerencséjük volt, mert a kikelt fiatalokat (fészekahagyók!) már elvezethetik az érkező víz elöl. De ha még a kotlás idején kezdik újratölteni a tavat, a fészekaljok egytől egyig elpusztulhatnak.

Rendszeres szeptemberi, októberi vendég a leeresztett halastavakon az *ujjaslile* vagy *ezüstlile*. Fészkelőházája a magas észak tundráin van, de vonulása során kis számban rendszeresen megjelenik hazánkban is. A korán érkezteteken néha még jól látszanak a nászruha nyomai, ha felrepülnek, a fekete hónaljtolak tűnnek fel. Jellemző az ezüstlile hangja is, egy „tyí-üüüü”-vel visszaadható, kicsit panaszosnak tűnő kiáltás, amit néha teljes sötétségben vagy akár éjszaka is hallhatunk a vizek körül. Rendszerint a többi partimadártól kissé elkülönülve mozognak, igazi lile módra szaladnak egy kicsit, felcsípnek valamit, aztán megállnak és nagy, sötét szemekkel kíváncsian pillantanak a közeledő madarász felé.

A partfutók apró termetű madarak, gyakran csapatosak. Szorosan összetartva, gyorsan, szinte nyílallva repülnek, hangjuk nem különösen jellemző. A legközönségesebb átvonuló az előbb már említett *havasi partfutó*. Tavasszal és a nyár vége felé még nászruhás példányokat látni, ezek felül vörhenyes színűek, hasukon nagy fekete folt van. Nyugalmi ruhában felül szürkék, hasoldaluk piszkosfehér. Rövid csőrük kissé lefelé hajló. Többnyire csapatosan keresgélnek a sekély vízben vagy a híg iszapban, a közeledő embert néha közelre bevarják. Hasonló hozzájuk, de kisebb az *apró partfutó*, rövidke lábai feketések, csőre rövid, egyenes. Tavasszal felül vörhenyes színezetű, a nyugalmi ruha szürkésbarna, felül

koribb átvonuló a *fenyérfutó*, első sorban az őszi mozgás idején, augusztus-októberben. Tollazata ilyenkor jellegzetesen világos, távolabbról szinte fehéret mutat, csak a vállán van egy feketés folt. Örökösen szaladgál az iszapon vagy a sekély vízben, hol itt, hol ott csíp fel valamit. Néha többen vannak együtt, ilyenkor külön kis csoportot alkotnak a többi partimadár között. Akár a sarki partfutó, a magas északról érkezik Közép-Európába és vonul tovább dél felé.

Évtizedekkel ezelőtt, a negyvenes, ötvenes években a *sarlós partfutó* még jóval gyakoribb volt, különösen az Alföld déli tájain, ahol Szeged környékén „paprikasneff”-nek hívták a nászruha rozsdás színei miatt. Körülbelül ak-

Gyülekező cankók

Fotó: Szaák Tamás

Ha tavasszal látjuk, egyike a legtrarkább partimadaraknak a *kőforgató*. Rövid csőre kissé felfelé hajló. Fészkelőházája az északi tengerpart és a közeli tundravidék, hazánkban tavasszal főként májusban, az őszi vonulás idején augusztus-szeptemberben lehet rá számítani.

A *bibic* közismert madár, csapongó röpte, jajongó hangja hozzátartozik a márciusi tocsogósok, legelők hangulatához. Ősszel néha többszázcsapatosan figyelhetjük meg a leeresztett halastavak iszapján. Ott is a legóvatosabb madarak közé tartoznak, rendszerint ők azok, amelyek felriadva, az egyébként jóval szelídebb havasi partfutókat, apró partfutókat vagy pajzsoscankókat is magukkal ragadják.

különösen a fiatal példányokra jellemző egy fehéres V betű. Magyarországon április és november között bármikor megfigyelhető, a leggyakoribb mégis májusban, illetve augusztus és október között.

Néha hazánkban ritkának számítók fajok is felbukkannak a leeresztett tavakon a vonulás idején. Ezek egyike a *sarki (nagy) partfutó*. Tavasszal sok rajta a vörös szín, téli ruhában ezüstszürke, a szárnyfedők és a hát tollainak szegélye minden időben fehéres, és ez jellegzetes mintázatot kölcsönöz számára. Tulajdonképpen tengerparti madár, ott nagy csapatait is meg lehet figyelni, nálunk többnyire egyesével látható, de megpillantása mindig élményt jelent a madarásznak. Gya-

kora, mint a havasi partfutó, csőre hosszú, kissé lefelé hajló. Reptében fehér háta jellemzi. Kisebb csapatait főleg augusztus-szeptemberben lehet megfigyelni. Ebben az időszakban találkozhatunk a legbiztosabban a jóval ritkább *sárgáróval* is. Kicsi, barna madár, rövidke lábai miatt „laposnak” tűnik. Csőre viszonylag hosszú, a hegye lefelé hajlik. Hátának mintázata a sárszalonkáéra emlékeztet. Ha felrepül, szárnyaiból hiányzik a partfutókra jellemző vékony fehér csík. Rendszerint csendesesen keresgél az iszapon, a közelében mozgó partfutóknál általában kicsit sötétebbnek tűnik.

Érdekes madarak a víztaposók. Főképpen a tengerpartokon vonulnak, de

elsősorban a *vékonycsőrű víztaposó* a hazai vizeken, leeresztett halastavakon is látható. A sekély vízben gázolva vagy úszva jellegzetesen táplálkoznak, hol erre, hol arra fordulva csípnek fel valamit. Tavaszi nászruhájuk jellegzetes (lásd a határozókönyveket!), de ilyenkor sajnos jóval ritkábbak, mint a nyár végi, őszi eleji vonulás idején, amikor felül szürkések, alul piszkosfeketérek.

A cankóknál a hangokra is érdemes odafigyelni, jó néhány fajnak ugyanis jellegzetes kiáltása van, erről nyomban felismerhetők. A tavasszal kormosfekete *füstös cankó* hangja például egytagú „csuit”, többnyire felrepüléskor hallatja. Északi madár, nálunk főleg április-májusban, illetve augusztus-októberben láthatjuk nagyobb csapatait. Néha át is nyaral Magyarországon, de soha nem fészkel a hazai vizeknél. A repülő madár fehér farcsíkja tűnik fel, piros lábai jóval túlérnek a farkok hegyén.

A *piroslábú cankó* sokfelé fészkel hazánkban a nedves legelőkön, vizek környékén. Reptében a szárnyai hátulsó szegélyén látható széles fehér csík és könnyen felismerhető, dallamos „tyü-tyü-tyüüü” hangja árulja el. A *szürke cankó* mindig úgy kiált, mintha szörnyen ideges lenne valamiért, röptében hófehér háta tűnik fel. Hosszú csőre kicsit felfelé hajlik, lábai zöldesek.

A csak vonuláskor, tavasszal főleg április-májusban, ősszel július derekától szeptember elejéig látható *réti cankó* egyike a gyakori északi vendégeknél. Amikor a tocsogók közül egymás után felkelnek, hangos „ti-ti-ti-ti” hangjukat hallatják. Farktollaik fehér alapon sűrűn keresztcsávazottak, ez főként a leereszkedő madárnál tűnik fel. Míg a réti cankó rendszerint többmagával jár, az *erdei cankó* többnyire magányos, vagy csupán néhány példány tart össze. Elsősorban nem a halastavak iszapján, hanem a kíséző kanálisokban, rejtett kiöntések iszapján tartózkodik. Ha felrepül, szépen csendő, dallamos hangját hallatja, röptében feltűnően sötétet mutat, farcsíkja hófehér, farkának hegyi része markáns fekete csíkokkal díszített.

A barna színű, feltűnően hosszú, előrehajló csőrével jellemezhető *nagy póling* is gyakran látható a leeresztett halastavak iszapjain vagy a visszamaradó sekély vízben. A csapatok napközben a legelőket járják, de időről időre beszállnak a tófenékre, hogy igranak, fürödjének és persze pihenjenek is egyet. Repülés közben gyakran hallatják szépen hangzó, nyújtott kiáltásukat. A nagy póling kis számban költ Magyarországon, nagy csapatai csak márciusban, illetve a nyár második felében induló őszi mozgás idején mutatkoznak. A *goda* gyakoribb fészkelő, márciusi érkezése után néha

hatalmas tömegben figyelhető meg, ha ebben az időben éppen leeresztett halastó akad az Alföldön. A nászruhában rozsdavörös elejű madarak hosszú csőre kissé felfelé hajló, reptükben a szárny széles fehér csíkja és a fark széles fekete végszalagja tűnik fel. A sekély vízben álldogáló madarak gyakran hallatják jellegzetes nászhangjaikat.

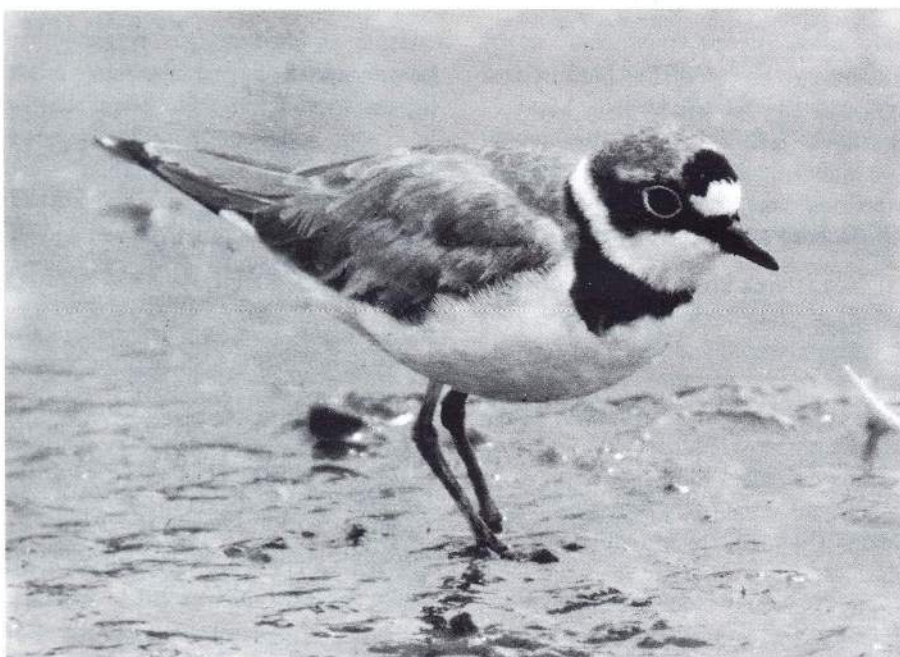
A *pajzsoscankóra* érdekes módon a teljes némaság jellemző. Hazánkban kis számban fészkel, de április-májusban, illetve augusztus-szeptemberben óriási csapatai láthatók. Szorosan zárt csapatban repülnek (akár a seregélyek), a sekély vízben vagy az iszapon is egymás mellett mozogva keresgélnek. Április vége felé és májusban a természetesebb hímek már tarka nászruhájukat viselik és játékosan küzdenek egymással. Vonulás idején a leeresztett halastavak legjellegzőbb madarai közé tartoznak.

A barna tollruhás, hosszú csőrű *sárszalonka* csak kis számban fészkel nálunk, annál gyakoribb a vonulás idején. Tavasszal március-áprilisban, ősszel augusztus-szeptemberben a legkönnyebb megfigyelni. Rendszerint csendesen álldogál az iszapon és hosszú csőrével szondázza a latyakot, apró férgek, csigák után. Nagyon bízik kitűnő rejtőszínezetében, a madarász néha egészen közelre várja. Ekkor felrepül és miközben rövid, reszelős kiáltását hallatja, zegzugos nyilallással igyekszik menekülni.

A rövid bemutató a helyszűke miatt nem lehet teljes, de az írás célja egyébként is az volt, hogy felkeltse az érdeklődést a leeresztett halastavakon, az iszapon vagy a sekély vízben keresgélő partimadarak (limikolák) iránt. Lapunk megjelenésének idején ugyan e fajok megfigyelésére kevés lehetőség nyílik, de a tél (reméljük) hamar elmúlik, és a márciusi friss szelekkel együtt már érkeznek az első godák, gulipánok és piroslábú cankók is.

Jó megfigyelést!

Schmidt Egon

Kis lile

Fotó: Szaák Tamás

A hortobági halastavak

Legnagyobb alföldi pusztánkat úgy a hazai, mint a külföldi közvélemény száraz, víztelen területnek véli, nem sokat tudva arról, hogy itt vonulnak át a legnagyobb vízimadár-tömegek, és ugyanilyen jelentős a költőfajok száma és mennyisége is. Abban, hogy ez a roppant értékes madárvilág fennmaradhatott, sőt, új fajokkal is gyarapodott, a mocsarak, rétek mint természetes vízállások mellett oroszlánrésze volt a nagyszámú hortobági halastónak is. A mesterségesen létesített vízi élőhelyek madártani, természetvédelmi jelentőségéről szól ez a rövid ismertetés.

Nádisármány

Fotó: Péchy Tamás

A tavak kialakításának története

Az I. Világháború alatt, 1915-ben Debrecen város nagyszabású tervek megvalósításába kezdett: a város hortobági birtokrészein, a legszikesebb, legelőnek is alig való területet, a „Csúnyaföld” nevű pusztát gátakkal, csatornákkal halastóvá alakította. A kézzel végzett kubikmunkára hadifoglyok százait fogták be. A háború végéig 12 medence készült el, és a Tiszakeszitől idevezetett vízzel megindult a tógazdálkodás. Így jött létre a ma Hortobági-Halastóként ismert, legrégebbi töegység. Mai képét és végleges nagy-

ságát a II. Világháború után nyerte el, öt újabb medence hozzáépítésével.

1930-ban a Tiszántúli Öntözési Társulat létrehozta az első hortobági öntözési rendszert, vele együtt a Borsósi-tározót, mely a maga 100 ha-os nagyságával jókora halastónak számít. Ismeretes, hogy az 1950-es években milyen nagy lendülettel (és mekkora fejtelenség közepette) zajlott a természet „átalakítása”, „leigázása”, a „népgazdaság szocialista átszervezése”. Ennek a kampánynak esett áldozatul jó néhány hortobági mocsár, rét és puszta, mivel kellett a helyük a rizsföldeknek és a tucatnyi újabb halastórendszernek. Az Ohati, Gyökerkúti, Derzsi, Fényes, Csécs, Kungyörgy,

Akadémia, Kónya, Elepi, Kadarcs, Borzasi tavak után sorrendben legutolsóként a Virágoskúti tározót és halastavakat ásták ki.

Madárvilág a halastavakon

Azok a fiatal madármegfigyelők, akik első hortobágyi éveiket jórészt a halastavak faunisztikai kutatásával töltik, nehezen tudják elképzelni, hogy az első évtizedekben a tavakról még teljesen hiányzott az összefüggő nádas. Nagy erőfeszítéssel, mesterségesen telepítették, tószegélyként a gátak védelmére. Akkor siker koronázta a fáradozásukat, hogy az 1930-as években már irtaniuk kellett a vadul terjedő nádat. (Ehhez a munkához a víz alatt dolgozó, kézzel működtetett csuklós kaszát használták.)

Manapság egyes tavak nádszegélyei 100–150 méter szélesek, másokban jókora nádszigetek terpeszkednek, megint más tavak pedig különleges fajösszetételű hínármezőikről nevezetesek. A víznövények elterjedése tette lehetővé az igen változatos fajösszetételű fészkelőmadár-világ megtelepedését, állománygyarapodását. A halastavak madáreletének gazdagságát két számadat jól szemlélteti: a Hortobágyon eddig észlelt 329 fajból 301-et a halastavakon is megfigyeltünk. Ezeknek pusztá felsorolása helyett csupán néhány kiemelkedően fontos madarunkat említtem meg. 1949 óta Hortobágy-Halastón költ hazánk legnépesebb kanalasgém-állománya. A tavi nádszigetek egyikét megszálló madarak létszáma 180–300 pár között alakul. Ugyanitt található, egy másik tómedence tündérfátyol- és vidrakeserűfű-hínárszönyegén az évi 100–200 párban fészkelő fattyúszerkök kolóniája. Madártani és természetvédelmi szenczió 1991 óta a kis kárókatona (globálisan veszélyeztetett faj!) költése, vagy a batla rendszeresnek mondható megtelepedése.

A halászati munkával együtt jár az adott tómedence időnkénti lecsapolása. Az ilyenkor kialakuló sekély vizek és a tófenék iszapja által kínált kitűnő táplálkozási lehetőségek hihetetlenül változatos és népes madáregyütteseket vonzanak. Egy-egy jókora, 100–120 ha-os vagy ennél is nagyobb tavon

Kanalasgémek

Fotó: Szaák Tamás

akár több tízezres, olykor százezres mennyiség is összeverődik, mivel a táplálkozó fajokon (gémek, kanalasgém, partimadarak, sirályok) kívül a ludak, vadrécék, pólingok nappali pihenőhelyként, az őszi átvonuló darutömegek (több tízezer madár!) pedig éjszakázóhelyként használják. A madarászok nagy öröme szinte minden évben látunk különleges ritkaságokat, hazánkban eddig nem észlelt vagy csupán egy-kétszer előfordult madárvendégeket. A vékonycsőrű sirály és a nagy feketefejú sirály 1992-es itteni adatai az első bizonyított magyarországi előfordulások. A pártásdaru és a vándor partfutó 1993-as megjelenése is számos megfigyelőt csalt a területre.

Közép-európai viszonylatban egyedülálló, hogy immár hetedik éve rendszeresen megérkeznek és szeptember közepétől novemberig jól megfigyelhetők itt a kis lilikek, kontinensünk legkritikább vadlúdfaja. 130–450 példány időzik a lecsapolt tómedrekben. A kemény pusztai telet a réti sasok halastavi jelenléte teszi izgalmassá a

madarászok számára. Előfordult már 45–50 egyed áttelelése is!

A halastavak természetvédelmi problémái

Nemzeti parkunk határain belülre csupán a „Nagyhalastó”-ként is emlegetett Hortobágy-Halastó került, a maga 1850 hektáros kiterjedésével. A tucatnyi egyéb tőegység, mely a HNP határain kívül található, semmilyen védelem alatt nem áll, így azokon sokkal károsabban jelentkeznek a madáreltetet zavaró, olykor ellehetetlenítő hatások. Röviden összefoglalva ezek a következők:

- Fegyveres, karbidágyús, újabban repülőgépes madárriasztás
- Költési időben végzett lecsapolás vagy feltöltés
- Fészkelési szezonban zajló, későre nyúlt nádaratás

- Nádszegélyek, nádszigetek, gyékényesek tavasi gyűjtogatása
- Horgászatra engedélyezett tavak, csatornák elszemtelése
- Egyes halastavak „hasznosítása” húsliba-telepek lúdjaival (gátak legeltetése, fűrésztés)
- A tavak trágyázásakor szétszórt szemét, zsákok, fóliák
- Vízivad- (vadréce-) vadászat; vaddisznóvadászat

A védelem alatt lévő Nagyhalastón a nemzeti park a fenti káros jelenségeket eddig is igyekezett korlátozni. A végleges megoldást viszont csak az hozta meg, hogy a HNP több fokozatban megvásárolt egyes tavakat, majd ez év végéig a többi medence is a kezelésébe került át.

A nem védett tóegységeken (Csécs, Fényes, Gyökérvíz, Elep stb.) a helyzet az évek során mind kedvezőtlenebbé vált. A privatizációs törekvések során magánkézbe került tavakon sokszorosára fokozódott a természetvédelem-ellenesség, a madarak gyűlölete és válogatás nélküli üldözése, riasztása, illegális pusztítgatása, de főként a még április-májusban is zajló gyűjtogatások, tószegélyek és nád-

szigetek felperzselése...

Hosszú madármegfigyelői adatsor bizonyítja, hogy pl. a Csécsi, vagy a Fényes tavakon 7–8 évvel ezelőtt a jelenleginél 10–20-szor több madár időzött, különösebb zavarás nélkül. A privatizálást követően szünet nélkül durrogó karbidágyúk és a puskával is felszerelt tulajdonosok pufogatása megtette a hatását: siralmas módon elnéptelenedtek ezek a vizek. A zajcsinálásban nagyon találékony egyének újabban a takarmányos etetőcsónakok oldalát súlyos fabunkóval döngetik menet közben, színesítve ezzel is a lassan már minden fajt elkergető ricsajozást.

A természetvédelmi, madárvédelmi fejlesztés lehetőségei

A HNP kezelésébe átkerült Nagyhalastón a természetvédelmi munka eredményesen folyik. További fejlesztést jelent majd, ha sikerül megoldani a madárvédelmi szempontú halgazdaság megteremtését. Az ilyen feladatra vállalkozó haltenyésztőket érdekeltté kell tenni abban, hogy a madárriasztás teljes mellőzésével, a lecsapolásoknak, vízvisszatöltéseknek a HNP által szabályozott szigorú rendje mellett végezzenek extenzív halasítást és termelést.

Néhány további lehetőség a gyakorlati madárvédelemben:

- Egy-egy tavat az őszi daruvonulásra és a kis lilikek itteni időzésére optimális mértékben leeresztve (lehalászva) kell tartani, szeptember-november között.
- Elnádasodott, termelésből kivont régi tómedencék (6 ilyen is akad) újraárasztása, nyíltvízű tisztások, rajtuk kavics- vagy agyagszigetek kialakítása fészkelőhelynek vagy madárpihenőnek.
- A szakmai idegenforgalom ellenőrzött keretek közé szorítása: csak a gátakról és a megfigyelőtornyokból végezhető megfigyelések. Új, fedett betekintő-épületek szükségessége 1–2 helyre.

Nagy továbblépést jelent, ha az eddig még nem védett tóegységekből az MME vagy a Hortobágyi Természetvédők Egyesülete egy-két értékebbet megvásárol, ahol aztán mintaszerű madárvédelmet és jól szervezett, szakszerű madármegfigyelői idegenforgalmat valósíthat meg.

Dr. Kovács Gábor

Búbos vöcskök

Fotó: Szaák Tamás

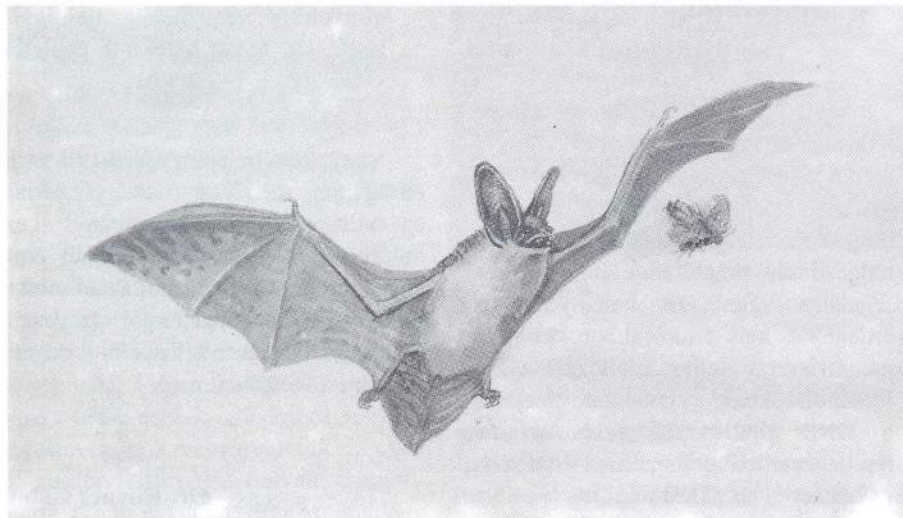
CSODÁLATOS „MADÁR” A DENEVÉR

Hazánkban 26 denevérfaj fordul elő. Kivétel nélkül rovevők és éjszakai életmódot folytatnak. Szájukon keresztül magas frekvenciájú ultrahangokat bocsátanak ki, s a hullámoknak a tárgyról való visszaverődését specializált hallószerveikkel fogják fel. Ily módon folyamatosan „letapogatják” környezetüket. Valamennyi fajuk védett. A téli, táplálék-szegény időszakot hibernált állapotban, téli álomba merülve vészeli át. Teelés közben arccukat összeráncolják, szárnyukat testük mellé szorítják, sőt egyes fajok egész testüket

lában másfél hónapos korukban válnak repülőssé.

A denevérek legfontosabb élőhelyei a barlangok, faodvak és az emberi építmények. A barlangok idegenforgalmi célokra történő kiépítése és a nem szervezett formában történő barlangjárás az ott élő kolóniák állandó zavarásával jár. Az öreg, odvas fák kitermelése, a téli tarvágások a faodvakban telelő denevérek pusztulását okozzák. A templomtornyok, kastélypadlások lezárása az épületlakó fajok életterét zsugorítja. Különösen a szaporodási időszakban történő zavarás rejt nagy veszélyeket, mert a szülőkolóniák nehezen viselik a háborgatást.

Egyesületünk denevérvédelmi

Hosszúfülű denevér

Grafika: Muray Róbert

beborítják szárnyaikkal. Teelésre barlangokat, pincéket, faodvakat használnak. Kedvelik az egyenletes hőmérsékletű helyeket, de néha sziklapereceken, fagyókerek között is kitelelnek.

Párási idejük augusztus-szeptemberre esik. A párást követően a nőtények a felvett hímivarsejteket elraktározzák, és a megtermékenyülés csak a tavaszi peteéréskor, a téli álom befejeződése után következik be. Mindössze 1–2 kölyköt hoznak a világra. Születéskor a nőtény farokvitorlájába rejt az újszülöttet. A csupas és vak kölyök az emlőre szívja rá magát, és az anya szőrébe kapaszkodik. Kezdetben a nőtény a testén hordja a kölyköt vadászat közben is. Később már az anya mellett szabadon lógva függeszkednek. A fiatalok álta-

programjának első része az élőhelyek jelenlegi állapotának felmérése, a faji és elterjedési viszonyok tisztázása, a telelő- és szaporodóhelyek közötti kapcsolatok kimutatása. Második lépésben a veszélyeztetett élőhelyek védelme, és egy állandó megfigyelési rendszer, az ún. denevérmonitoring kiépítése valósul meg. A program az Egyesület Baranya megyei Helyi Csoportja kezdeményezésére indult be. Megyénk területének kétharmad részén már átvizsgáltuk a denevérek megtelepedésére alkalmas épületeket, kastélyparkokat, ahol a szaporodóhelyek és az átmeneti denevérszállások felderítése a cél. Téli táborozások, túrák alkalmával a Nyugati-Mecsek barlangjainak telelő kolóniáit vizsgáljuk.

Bank László–Závoczkó Szabolcs

VÉDETT RÁGCSÁLÓK

A rágcsálók a köztudatban általában az ún. „káros” állatok között szerepelnek, és való igaz, hogy például a mezei pocok tevékenysége a földeken, különösen a 3–4 évente ismétlődő gradációk (túlszaporodások) idején, nem közömbös a mezőgazdaság számára. Kicsiben éppen annyi bosszúságot okozhat a kamrában megtelepedett házi egér-család is.

Élnek azonban hazánkban olyan rágcsálók, melyek akár mert ritkák, esetleg a kipusztulás küszöbén állnak, vagy mert valamilyen szempontból hasznosak a természetvédelem számára, törvényes védelmet élveznek. A *patkányfejű pocok* például jégkori maradványfaj, mely szigetszerűen fordul elő Magyarországon, természetes tehát, hogy igyekszünk megóvni a kipusztulástól. A *hód* valamikor rendszeres lakója volt a Kárpát-medence sík területeinek, emlékét például Hódmezővásárhely őrzi. Most újra megtelepedett a felső Duna-szakasz mentén, de hogy milyen tartósan, az a védelemtől is függ. A pelék minden faja védett, még a *kerti pele* is, melyet pedig élve, azt hiszem, senki nem látott szabadon Magyarországon. Pedig biztos, hogy ha kis számban is, de előfordul. Csak meg kellene találni, hogy hol. Az talán természetesnek tűnhet, ha a gyerekek kedvence, a lompos farkú *mókus* a védett fajok listájára került, de felzárkózott mellé a rokon *ürge* is. Részen, mert a hazai állomány élőhelyeinek elpusztítása és az ürgeöntés miatt nagyon megfogyott, de azért is, mert az ürge a legfontosabb táplálék-állata a fokozottan védett kerecsensólyomnak és parlagi sasnak, melyek párjai előszeretettel fészkelnek a kolóniák közelében, és rendszeresen járnak oda zsákmányolni.

Külön kell szólnunk két fokozottan védett rágcsálónkról. Ez a kategória a leginkább féltett, veszélyeztetett fajokat emeli a többi fölé, az egyes fajok eszmei értékei 100 ezer és 500 ezer forint között ingadoznak. Nem szabad összetéveszteni, nem árról (ára a picacon pl. a baromfinak van), hanem eszmei értékről van szó, ami egyebek mellett adott esetben támpontot nyújt a bíróságok számára az elkövetők elleni büntetőeljárások során.

Erdei pele

Fotó: Schmidt Egon

A 9 fokozottan védett emlősfaj között két rágcsáló akad. A földikutyá (*Spalax leucodon*) ma csupán 4–5 ponton él az Alföldön és a Tiszántúlon, Hajdúbagos közelében külön rezervátumot létesítettek megmentése érdekében. A föld alatt élő, hengeres testű, szürke bundájú rágcsáló hazánk területén közel áll a teljes kipusztuláshoz. A Dunántúlon nem él, utoljára a múlt század végén jelezték Balatonlelle térségéből. A kis hazai állomány megmentése kulturális kötelességünk.

A csíkos egér (háromcsíkos egér) (*Sicista subtilis*) a földikutyához hasonlóan keleti elterjedésű faj, a Kár-

pát-medence legnyugatibb előfordulását jelenti. A Fertő tó tág környékén, Kelet-Ausztriában él még egy kis populáció. A szöcskeegerek egyetlen hazai képviselője. Apró termetű rágcsáló, a farka hosszú, rozsdás árnyalatú barna bundáján a homlokától a háta közepén át a farktőig világos mezővel határolt fekete csík húzódik. Elterjedéséről keveset tudunk, néhány helyen, például a Hernád völgyében, vagy Apaj-pusztán bagolyköpetekből került elő. Gyakorlati védelméért sajnos nem sokat tehetünk, pedig a hazai emlősfajta egyik legérdekebb tagja.

Schmidt Egon

ALFÖLDI MOCSARAINK

Ma már nehéz elképzelni, hogy hajdan az Alföld jelentős része mocsár- és lápvilág volt. A holocén klímaoptimumában (kb. i. e. 5500–2500), az ún. tölgykorban (a kőkorszak idején) terjedtek ki, és a múlt századi lecsapolásokig tartott uralmuk. Az „uralmat” szó szerint is vehetjük, hiszen tavasszal és nyáron szinte lehetetlenné tették Alföldünkön a szárazföldi közlekedést.

Alföldi mocsaraink ásványi anyagokkal töltődnek fel, míg lápjainkra, melyek általában rétlápok, a nagy mennyiségű holt szerves anyag felhalmozódása a jellemző.

A mocsarak vegetációja rendkívül dús. Az egyes növényközösségek általában zonációba rendeződnek a feltöltődés folyamatának fázisait jelezve: nyílt víz alámerült hínárral, tavirózsás, gyékényes, nádas és magassásos, mely utóbbi gyakran zombékos.

Az egykor gazdag mocsárvegetáció a folyószabályozások és lecsapolások után jelentéktelen töredékfoltokká zsugorodott. Kivételt csak a még ma is hatalmasnak tűnő hortobágyi Kunkápolnási-mocsárrendet, a Fertő tó és a kiskunsági Kolon-tó nádrengetegei jelentenek.

A mocsári flóra azonban tovább él. Megtelepedik minden olyan helyen, ahol az ember mesterséges tavakat, tározókat vagy például rizsföldeket hoz létre. Az ilyen másodlagos élőhelyeken azonban csak bizonyos növényfajok képesek megtelepedni, a mocsári vegetáció nem tud teljes egészében regenerálódni.

Ezért természetvédelmünknek elsőrendű feladata kell, hogy legyen a még meglévő, eredeti mocsárfoltok megőrzése, méretük növelése. Ez gyakran óriási erőfeszítéseket követel, különösen a megfelelő mennyiségű víz biztosításának nehézségei miatt.

Számos lehetőségünk van azonban arra is, hogy az egykori vízvilágot újjáélesszük.

Halastavaink egy része viszonylag gyorsan elmocsarasodik. Gazdasági okok miatt ezért a tavakat rendszeresen növénytelenítik. Kellő odafigyeléssel és némi áldozatvállalással azonban a mocsarasodó részek egy része megóvható.

Rizsföldjeinknek is gazdag a mocsári flórája, de a rendszeres művelés miatt a mocsári vegetáció nem tud kifejlődni. A felhagyott rizsparcellák pedig víz hiányában elgyomosodnak. Ha azonban a vízutánpótlást biztosítjuk, gyorsan megindul a szukcesszió. Először a kakaslábű szaporodik el, de néhány éven belül gazdag mocsári vegetáció alakulhat ki a vízi mételykóró, vízi hídör, vesszős fűzény, ágas békabuzogány és más fajok megjelenésével. Az ilyen területekre jellemző a fészkelő és átvonuló fajokban rendkívül gazdag madárvilág is.

Érdekes kísérlet lenne olyan szikes pusztáinkon mocsarakat restaurálni, ahol a korábbi óriási mocsarak vizét elvezető csatornáknak az ősi flóra egy része túlélte. Ilyen terület például a Cserebökényi-puszták Tájvédelmi Körzet a Tiszántúlon, ahol a csatornák vizében többek között a következő fajokat találhatjuk: felemáslevelű békaszőlő, rucaöröm, pántlikafű, virágkaka, mocsári nőszirm, borzas fűzike.

A restaurációs munkák egy része nem is igényel jelentős beruházásokat. Csupán a falvak határában levő egykori kis mocsarak lecsapoló csatornáinak zsilipjeit kellene ésszerű módon kezelni, és a hóolvadásból, valamint a tavasi esőkből összegyűlt vizet visszatartani, természetesen csak annyira, hogy a környező szántóföldek ne kerüljenek belvíz alá. Ezáltal sok-sok apró vízvilágot lehetne megőrizni, illetve újjáéleszteni, sokunk és különösen növény- és állatársaink örömeire.

Molnár Zsolt

A védett rágcsálók és eszmei értékeik (Ft):

Csalitjáró pocok (<i>Microtus agrestis</i>)	2000.–
Patkányfejű pocok (<i>Microtus oeconomus</i>)	50000.–
Hód (<i>Castor fiber</i>)	50000.–
Erdei pele (<i>Dryomys nitedula</i>)	10000.–
Kerti pele (<i>Eliomys quercinus</i>)	10000.–
Mogyorós pele (<i>Muscardinus avellanarius</i>)	2000.–
Nagy pele (<i>Glis glis</i>)	2000.–
Mókus (<i>Sciurus vulgaris</i>)	2000.–
Ürge (<i>Citellus citellus</i>)	2000.–

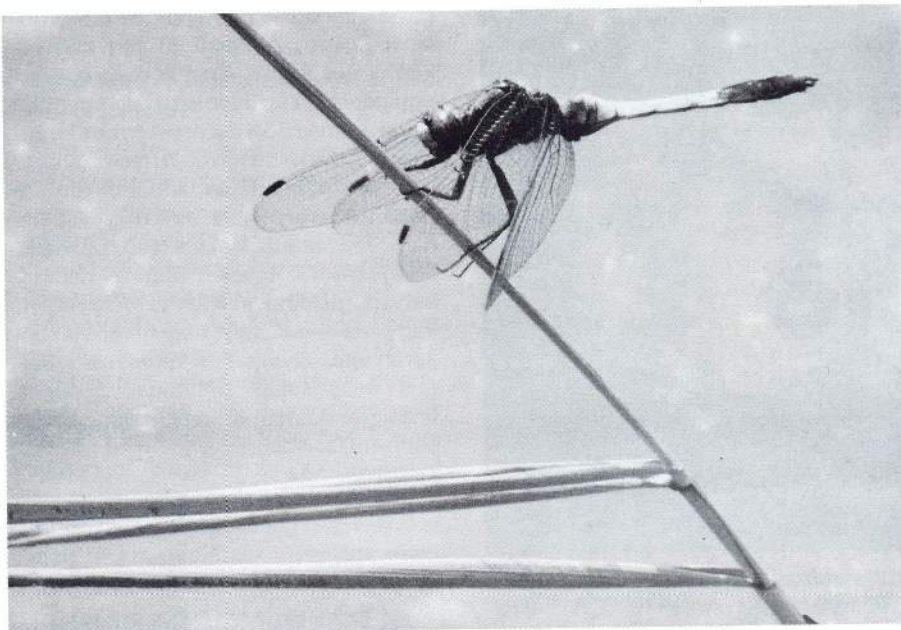
SZITAKÖTŐKRŐL – MADARÁSZOKNAK

A szitakötőket a vérbeli madarász jól ismeri, hiszen bármerre jár ökológiai, etológiai, faunisztikai megfigyelőútjai során, a zord téli napok kivételével szinte mindenütt találkozik velük. Különösképpen pedig vizek mentén lévő gyűrűzótáborok alkalmával, ha a déli órákat csendes szemlélődéssel tölti.

Tanúja lehet az átváltozásnak, amikor az imágó leveti a lárvabőrét, és felpumpálva magát levegővel, az üreges erek segítségével kifeszíti szárnyait. Ez többnyire a hajnali órákban zajlik. Ugyancsak meg lehet figyelni napsütéses időben a vizek közelében a szitakötők „önfeledt” kergetőzését, ami nem más, mint a legkeményebb territoriális harc a szaporodásra alkalmas területekért és a pázásra alkalmas nőstényekért.

A szitakötők – mint minden vízi élőhelyhez kapcsolódó élőlénycsoport – élőhelyeik beszűkülésével, a mocsarak lecsapolásával, a folyóvizek szabályozásával sok helyütt, különösen pedig az erősen iparosodott európai régiókban komoly veszélybe kerültek. Ennek megfelelően elkészült az európai fajok veszélyeztetettségi listája. E szerint a 140 európai fajból 61 sorolható valamilyen veszélyeztetettségi fokú IUCN-kategóriába (ebből 16 szerepel a Berni Konvenció listáján), Európában ezen kívül további 13 faj veszélyeztetett lokálisan. A hazai 64 faj közül 15 IUCN-kategóriás, ebből 5 berni konvenció, további 7 pedig helyileg veszélyeztetett Európában. Néhány berni konvenció faj jelentős populációja található meg hazánkban, így felelősségünk nem elhanyagolható ezen fajok túlélése szempontjából.

Végezetül egy pár szót arról, mit is csinálnak ilyenkor a szitakötők, hogyan vészeli át a telet. Lehetne mondani, hogy ahány faj, annyi szokás, vannak azonban rokon stratégiák. A fajok jelentős része vízben, utolsó stádiumú lárvá alakjában tölti a telet, mélyebb vizekbe vagy aljzatba húzódva. Hasonlóképpen cselekszenek a többéves fejlődésű fajok fiatalabb lárvái is. Fagymentes helyeken – ha lelassulva is – folytatják élettevékenységüket, táplálkoznak. Más részük a legkevésbé sérülékeny állapotban, tojás (pete) alakjában vészeli át a zord időszakot, nem ritkán vízben kívül, növényi szövetbe ágyaz-

Napfürdőzés

Fotó: Szaák Tamás

va. Egy fajunk pedig, az erdei rabló, imágóként telet, erdőkben, védett helyekre behúzódvá.

A szitakötők különféle szaporodási, élőhely-kiválasztási és – nem ritkán a gerincesekéhez fogható – territoriális viselkedési stratégiáiról a következőkben még fogunk hallani. Addig is egy kéréssel fordulnék a vizek mellett mozgó madarászokhoz: ha útjaik (táborozásaik) során levedlett szitakötőlárva-bőrre bukkannak, a leelőhelyi adatok felírásával tegyék el azt a magyar odonatóológusok számára, hiszen ezek a legértékesebb adatok az egyes fajok előfordulásához.

Előre is köszönettel:

Dr. Ambrus András

madártávlat...

E címmel jelent meg 1990 tavaszán Egyesületünk Komárom-Esztergom megyei Helyi Csoportjának tájékoztatója, melyben természetesen szűkebb pátriánk madárvilágáról, természetvédelméről szóló híradások láttak elsősorban napvilágot, de helyet kaptak a nagyvilág hírei is.

A maréknyi lelkes Tagtársunk tenniakarására épülő, hiánypótló lapocská egyaránt szóló madarászokhoz és „profikhoz”, érdeklődőkhöz és döntéshozókhöz.

A *Madártávlat* közeljövőben megjelenő ötödik száma az utolsó lesz, neve mégis tovább él. Egyesületünk ezennel útjára indított, ugyancsak hiánypótló, s remélhetőleg minél hamarabb közkedvelté váló lapja a jövőben nemcsak a Komárom-Esztergom megyeieké, hanem valamennyiünké!

Musicz László,
a Komárom-Esztergom megyei HCS titkára

*Minden kedves
Tagtársunknak és
Olvásónknak
kellemes karácsonyi
ünnepeket és boldog
újesztendőt kívánunk.*

Grafika: Muray Róbert

20 éves az **MME**

Húsz év alatt jutottunk el odáig, hogy az Egyesület egy nyomtatott természetvédelmi folyóiratot tud átnyújtani a tisztelt Tagság részére. Emlékeztetőül nézzük az eltelt 20 év fontosabb eseményeit.

- 1974:** Közel egy éves előkészítő munka után január 6-án megalakul a Magyar Madártani Egyesület.
- 1976:** A Madártani Intézet megbízásából az MME irányítja a hazai madárvonulás-kutatást.
- 1977:** Megjelenik a *Madártani Tájékoztató* első száma.
- 1978:** Egyesületünk új stratégiát választ és kitarja kapuit azok előtt, akiket érdekel a madár- és természetvédelem.
- 1979:** A Kiskunsági Nemzeti Park segítségével megnyitjuk az első madárvártát Fülöpházán.
- 1980–81:** Az „Év Madara” kezdeményezés egyik legsikeresebb akciója a „Gólyavédelem Éve”.
- 1982:** Megrendezzük az MME I. Tudományos Ülését.
- 1984:** Az eltelt 10 év után: 37 Helyi Csoportba több mint tízezer tag jelentkezett, éves költségvetésünk meghaladta az 1 millió Ft-ot.
- 1986:** A Világ Természetvédelmi Alap (WWF) támogatja az MME ragadozómadár-védelmi tevékenységét.
- 1987:** A Nemzetközi Madárvédelmi Tanács Visegrádon tartja európai konferenciáját, amelyet Egyesületünk szervez meg.
- 1988:** A Somogy megyei halastavak megvásárlásával létrejön Magyarországon az első természetvédelmi magánterület.
- 1989:** Indul az *MME Könyvtára* sorozat.
- 1990:** Nevünkben is természetvédelemmel foglalkozunk, az új név: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület.
- 1991:** Bekapcsolódunk az Európai Jelentőségű Madárélőhelyek Védelme című nemzetközi programba.
- 1992:** Létrehozuk az A Természet Szolgálatában Alapítványt.

Húsz év után költségvetésünk megközelíti az 50 millió Ft-ot. Öt megyében működik függetlenített helyi szervezetünk. Negyvennél több függetlenített munkatársunk dolgozik a hazai madár- és természetvédelem ügyén.

Az elmúlt 20 év tükrében okkal remélhetjük, hogy a nagy politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás alatt és után Egyesületünk továbbra is sikeresen és elkötelezetten fáradozik Hazánk természeti kincseinek megőrzésén.

Azt meg bizonyosan tudjuk, hogy a huszadik születésnapunkra megjelenő *Madártávlat* ezt a küldetésünket segíteni fogja.

Kállay György
főtitkár

TISZTELT TAGTÁRSUNK, TISZTELT OLVASÓ!

Mint azt a bevezetőben is olvashatta, lapunk léte a megfelelő számú előfizetőtől függ.

Ha megtetszett Önnek, és szívesen olvasná, kérjük fizesse elő a mellékelt csekken.

A lap egyéves előfizetési díja (6 számról) 320 Ft, ez az összeg tartalmazza a postaköltséget is.

(Kérjük, hogy a csekket kizárólag az újság megrendelésére használja fel.)

Köszönettel: a *Madártávlat* munkatársai

A vámhivataltól a Hortobágyig

1992. nyarán német vámosok a cseh-német határon elkoboztak 11 fiatal parlagi sást egy szlovák és egy cseh madárkereskedőtől. Természetesen egy ilyen eset nem marad titokban a madárvédő szervezetek előtt, s rögtön felmerült a kérdés, hogy vajon honnan származnak a madarak. Annyi kiderült, hogy nem Szlovákiában és nem Magyarországon szedték ki őket a fészekből, hanem valahol tőlünk keletebbre.

Az elkobzott madarak végül az MME Parlagisas-védelmi Munkacsoportjához kerültek azzal a céllal, hogy a hortobágyi térségben visszavadjuk őket. A munkához hathatós támogatást kaptunk a Hortobágyi Nemzeti Parktól.

Október 21-én érkezett meg a 11 sas Ferihegyre, a szállítást a MALÉV térítésmentesen vállalta. Autóval vittük őket tovább a Hortobágyra, ahol tágas röpdébe kerültek. A fiatal madarakon látszott, hogy eddig alig volt mozgásra lehetőségük, mert az első napokban még az ülőkére is nehezen szálltak fel.

A tanulatlan, emberkéhez szokott sasokat át kellett telettenünk, hiszen az ősz végi és téli, táplálékban szegény időszakban kiengedésük biztos pusztulásukat jelentette volna. Az ilyen madarak visszajuttatása a természetbe egyébként is hosszú és lassú folyamat. Így tehát további röpdéket építettünk, és megkezdtük a

madarak felkészítését a tavaszi kiengedésre.

Kora tavasszal a szabadon engedésre kiválasztott terület fölött megjelentek az első kóborló parlagi sasok. Ekkor két madarat átraktunk a szoktató röpdébe, ahonnan jól láthatták vad társaikat. Április 6-án kiengedtük a két madarat, helyükre újabbak kerültek. A szabadba engedettek részére a terület több pontján helyeztünk el élelmet és vizet, amire azok rá is jártak, bár már néhány nap múlva ők is fent köröztek vad társaikkal.

A kiengedés után azonnal megkezdődött a madarak állandó őrzése, megfigyelése, az események regisztrálása. Az azonosításhoz szükség volt valamiféle jelölésre, így mindegyik madarat színezőfestékkel jelöltük meg, ami röptükben jól látszott. Június 15-én engedték ki az utolsó, a 11-ik sást. Alkalmanként 10–13-an tartózkodtak egyidőben a környéken, közöttük jól látszottak a jelölt példányok. Megfigyelték azt is, amint az egyik jelölt sas 25 km-re a kiengedés helyétől haldöngön lakmározott réti sasok társaságában.

Közös öröm és jó érzés volt látni az általunk kiengedett, magasban köröző fiatal parlagi sasokat. Az elmúlt év számukra viszontagságos, számunkra viszont nagyon tanulságos volt. Reméljük, a további megfigyelések a visszavadtatás sikereit fogják bizonyítani.

Bagyura János

Parlagi sas

Fotó: Péchy Tamás

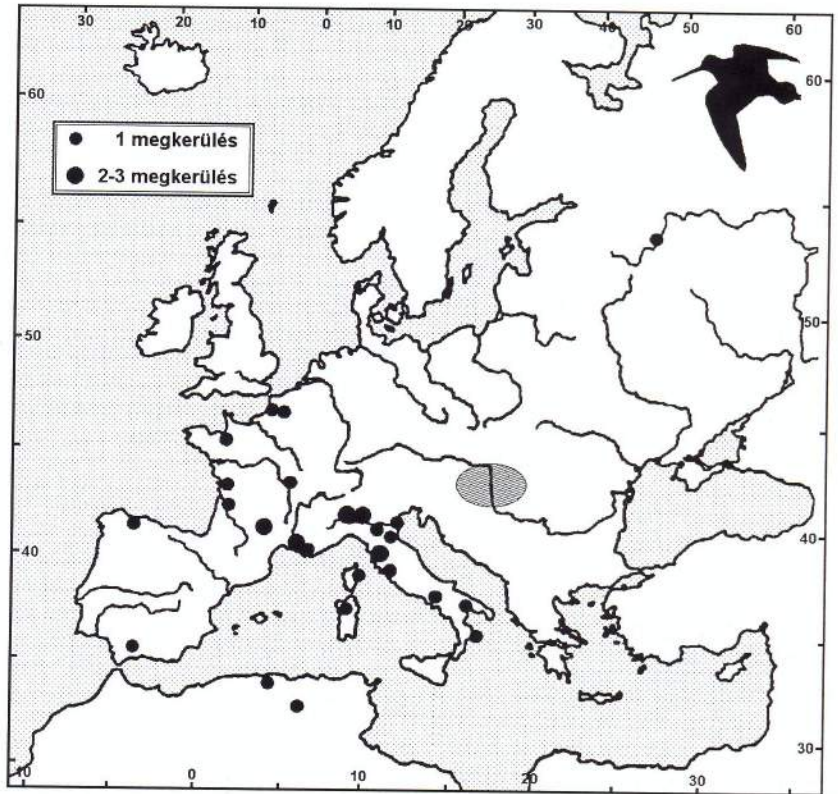

1992-ben brit szakemberek vezetésével nemzetközi vizsgálat indult, hogy felmérje, milyen hatással van a vadászat a sárszalonka és az erdei szalonka európai állományaira. Nagy súllyal szerepel a gyűrűzési és visszafogási adatok értékelése; ebbe a munkába kapcsolódott be a Gyűrűző és Vonuláskutató Szakosztály, illetve a Gyűrűzőközpont is.

Az alábbiakban áttekintjük a fajok eddigi magyar vonatkozású megkerüléseit. A választás azért esett rájuk, mert mindkét faj széles kontinentális elterjedésű fészkelő, míg a telet főleg a Földközi-tenger és az Atlanti-óceán partvidékén töltik. Ezek a területek vadászatuk óriási méreteket öltött, azonban a vadászsport számtalan szereplője leleselkedik rájuk tavaszi és őszi vándorútjukon is. Magyarországon például az erdei szalonka tavaszi húzáson lőhető, igaz, az évi pár ezres teríték mondhatni elenyésző a több mint egymillióra becsült franciaországi mellett.

A sárszalonkát hazánkban törvény védi (eszmei értéke 1993. április 8-ától 10000 Ft), így átvonuló, a tocsogók és vízpartok mentén más partmadarak társaságában megpihenő tömegeit csak a madarászok várják. Nálunk főleg az őszi vonulókat fogják be és látják el jelölőgyűrűvel az Egyesület munkatársai, mivel hazai fészkelőállománya a nedves rétek, zombékosok felszámolása miatt néhány száz párra csökkent. Az 1974-től, Egyesületünk megalakulásától napjainkig gyűrűzött mintegy 900 sárszalonkának 30 külföldi megkerülése vált ismertté, ebből 13 francia, 12 olasz, 2 spanyol és 2 algériai telelőhelyen. Egy 1988. augusztus 13-án Sándorfalván (Csongrád) jelölt példány pedig két évvel később, 1990. augusztus 26-án került meg Moszkva közelében. Ez az első visszafogás, ami a feltételezhető származási hely térségéből ered.

A megkerülések körülményeit összegezve azonnal körvonalazódik a vadászat szerepe: 29 példány löve, 1 példány gyűrűző által befogva. Ez azt jelenti, hogy a jelölt sárszalonkáknak legalább 3 százaléka válik vadászat áldozatává. A tényleges arány ennél saj-

Magyar gyűrűs sárszalonkák külföldi megkerülései

nos sokkal magasabb, mivel a vadászok távrolól sem az összes gyűrűs zsákmányt jelzik a gyűrűzőközpontoknak.

A sötét számok mellett néhány érdekesség is fűződik a sárszalonka visszafogásaihoz, nevezetesen egy életkor- és egy vonulósebesség-csúcstartó. Míg az utóbbi időben főleg az átvonuló példányokat, a század első évtizedeiben elsősorban a kotló öregeket és a csibéket fogták be. Egyrészt sokkal több volt a vizes élőhely, így több sárszalonka (és más partmadár) fészkel, másrészt akkor még nem használtak a befogáshoz függőnyhálót. Egy, a Kiskunságban 1933 májusában, tehát fészkelési időben gyűrűzött példány 16 és fél évvel később, 1949 novemberében került meg Dél-Franciaországban. Nem tudjuk, milyen idős korban jelölték meg, de bizonyosan a nyilvántartott leghosszabb életű sárszalonka volt. Másik rekorderünk is van: egy 1991. szeptember 5-én Naszályon (Komárom megye) jelölt példány szeptember 8-án került meg Bordeaux környékén, az Atlanti-óceán partvidékén. A mintegy 1500 km távolságot 3 nap a-

latt megtevő madár teljesítménye páratlanak tűnik, pedig nyilván nem egyedi a sárszalonkák körében.

A rejtőzködő életmódú erdei szalonkáról már kevesebb adatunk van. Itthon csak elvétve, fiókkorban jelölnek, ez az oka annak, hogy mindössze 7 külföldi visszafogása ismert (valamennyit lelőtték). A telet a sárszalonkához hasonlóan a mediterrán és atlanti térségben tölti: Francia-, Spanyol- és Olaszországban, valamint Szardínián kerültek meg magyar gyűrűs példányok. Úgy tűnik, nem ritka, hogy a nálunk kikelt szalonkák távoli térségekbe települnek át, legalábbis erre utal néhány költési időszakban történt baltikumi (észt és lengyel) megkerülés.

A francia ornitológusok újabban egyre nagyobb számú telelő szalonkát is jelölnek, amelyek közül eddig két példány került tavaszi húzáson puskavégre: egy 1988. november 28-án Bretagne-ban jelölt szalonka 1989. március 30-án Pilisszentkereszten, egy 1992. január 10-én a Riviérán gyűrűzött pedig 1992. március 24-én Nagyborzsönyön.

Varga Lajos

Hollandiában a madárvédők minden tiltakozása ellenére 1993-ban április 9-ig ismét engedélyezték a bibictojások gyűjtését.

Ugyancsak Hollandiában a statisztikai adatok szerint évente 2–4 millió madarat ütnek el az autók a közutakon. Az utóbbi időben az áldozatok között megemelkedett a vörös vércsék és a gyöngybaglyok száma, valószínűleg azért, mert egy újabb rendelet szerint később kaszálják a padka és az árokpartok fűvét, s így a rágcsálók (a fenti madarak zsákmányállatai) elszaporodtak.

Új-Zélandon újra megtalálták a már kipusztultnak vélt kis foltos kivit (*Apteryx owenii*). Ugyanott 1992 óta emelkedik a sárgaszemű pingvinek (*Megadyptes antipodes*) száma, a főszigeten legutóbb kb. 380 párt számoltak.

Thaiföldön a fehérszámú récék (*Gairina scutulata*) két új populációját találták, az egyik helyen kb. 70, a másikon kb. 20 példány él.

A Madagaszkár nyugati partjainál lévő Bemamba-tavon katasztrofálisan megfogyott az egyébként is nagyon ritka récefaj, az *Anas bernieri* száma. 1973 óta a rizsföldek növelésével drasztikus változásokat idéztek elő a területen, a vízmadarak száma általában 80%-kal csökkent. A fent említett récefaj utolsó példányai egy kis eldugott mocsárban élnek, amely szerencsére túl sós ahhoz, hogy rizsföldnek használják.

Az utolsó két évtized természetpolitikája nyomán Olaszországban emelkedett a nagy kócsagok, a kanalgémekek, a döngeselyűk, a farkasok és a bama medvék száma.

Görög természetvédelmi szervek új programokat dolgoztak ki a tengeri teknősök védelmére, melyhez önkénteseket is toboroznak.

1992-ben a Vlagyivosztoktól északra fekvő Lazo nevű orosz természetvédelmi területen a vadászok több mint 20 szibériai tigrist lőttek. Zsákmányukat kínai és japán kereskedőknek adták el.

Írorszáiban a legújabb felmérések szerint a bíbicnek 31%-kal, a nagy pólingnak 19%-kal, a piroszlábú cankónak 16%-kal és a sárszalonnának 12%-kal csökkent a fészkelőállománya.

Vízierőmű építését tervezik a görögországi Messolongi védett területen, ahol kb. százezer vízimadár, köztük sok borzas gödény is telel.

Tajvan leszereli 64 halászhajóból álló flottáját, melyek eddig húzóhálókkal dolgoztak, s amelyeknek rengeteg vízimadár is áldozatul esett.

Az oroszországi Kamcsatkán egyesek rendszeresen kifosztják a vadászszólyom (*Falco rusticolus*) és az óriás rétisas (*Haliaeetus pelagicus*) fészkeit, és a fiókákat Nyugaton kemény valutáért értékesítik. Kamcsatkán található a legnagyobb oroszországi vadászszólyom-állomány, mintegy 150–200 fészkelőpár.

Két német ornitológus a kipusztulás küszöbén álló tarvarjú új telepét fedezte fel Szaúd-Arábia délnyugati felén. 24 példányt figyeltek meg, egyikük sem viselt gyűrűt, ebből a kutatók megtudták, hogy nem lehetnek azonosak az országban 1981-ben és 1988-ban kihelyezett tenyésztett példányokkal, hiszen azokat mind meggyűrűzték. Ugyanilyen okból nem érkezhettek Marokkóból sem, ahol még létezik egy kis tarvarjútelep.

Az Alpok térségében 1986 óta 35 fiatal saskeselyűt bocsátottak szabadon. A szakemberek szeretnék visszatelepíteni ezt a szép ragadozót korábbi élőhelyeire, és már vannak sikerrel kecsegtető, biztató jelenségek – azaz párbaállt madarak.

Norvégiában körülbelül 300 hiúz él, és ezt a szép ragadozót az ország déli felén újabb törvény védi.

Egy spanyol bank elnöke védett madarat lőtt! Nem is akármit, hanem egy parlagi sast. A büntetés nem várható soká magára, a fegyelmetlen vadászt 15,2 millió peseta (kb. 240 ezer német márka) pénzbüntetésre ítélték.

(J. Orn., *Der Falke, Naturopa Nachrichten, Das Tier, World Birdwatch*).

Schmidt Egon

OLVASÓINK LEVELEIBŐL

A szerkesztőségbe érkező olvasói levelek számának növekedése a legbiztosabb jele annak, hogy a lap népszerűségi indexe emelkedik. Mi is várjuk olvasóink természetvel, természetvédelemmel kapcsolatos leveleit, és örömmel vesszük lapunkkal kapcsolatos észrevételeit is. A leginkább általános érdeklődésre számot tartó levelekből rovatunkban mindig ismertetünk néhányat. Írjanak nekünk, örömmel válaszolunk!

hirdetések

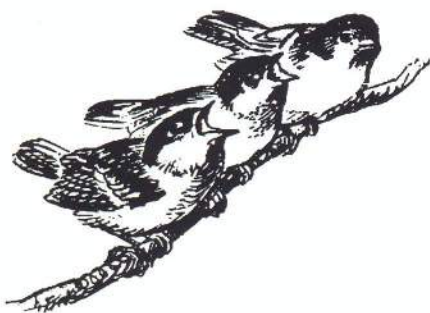
Ebben a rovatban max. 20 szó terjedelmig térítésmentesen helyt adunk Tagtársaink a lap profiljába illő, nem üzleti jellegű apróhirdetéseinek is (pl. egyes kiadványok, felszerelések cseréje, eladása). A hirdetések megjelentetésének jogát a Szerkesztőség fenntartja!

Végre egy madaras naptár! 12 színes madárfotót tartalmazó B4-es méretű 1994-es falinaptár korlátozott példányszámban, rendkívül kedvező áron (200 Ft) kapható az MME Titkárságon (1121 Budapest, Költő u. 21.).

MME-nyakkendő 3 színben (zöld, barna, szürke) 600 Ft-os áron utánvéttel megrendelhető az MME Titkárságon.

Ajándéktipp – nemcsak Karácsonyra! Muray Róbert – madarakat is ábrázoló – háromnyelvű falinaptára megjelent és kapható. Mérete: 57×34 cm. 13 színes festményreprodukción idézi a hónapok hangulatát. Ára: 760 Ft + ÁFA. Megrendelhető vagy helyben megvásárolható a Mikro Kft. irodájában: 1136 Budapest, Tátra (volt Sallai) u. 21. Tel. és fax: (1)270-0924.

Milyen madarak énekelnek télen?

Azt szoktuk mondani, hogy a nyár végén fokozatosan megszűnik a madárdal, és bár akadnak fajok, például a csilpcsalp-fűzike vagy a barátka, amelyek ősszel is énekelgetnek, de azután tavaszig várunk kell a csengő madárhangokra. Ez valóban így van, vannak azonban kivételek is. A kis ökörszem például, amelyik nem vonul, csak kóborol és a téli időszakban például előszeretettel tartózkodik a nádasokban, parkok, nagyobb kertek sűrű bokrosaiban, nyomban énekelni kezd, mihelyt egy kicsit enyhébbre fordul az idő. Jelenlétét néha éppen csak nagyságához képest hangosan csengő éneke és jellegzetes cserregése alapján lehet a sűrű nád között megállapítani. A parkokban és az öreg állományú tölgyesekben a csuszka néha már december végén hangosan füttyögni, trillázni kezd, a revírjüket egész évben tartó, egymásnak felelgető hímek éneke betölti az erdőt. Egyáltalán nem számít ritkaságnak, amikor egy-egy enyhébb téli napon a kis-kertben megszólal a széncinege kedves „kicsit ér”-je, februárban, sőt néha már január végén már énekelnek a léprigók és néha csattogni kezdenek az áttelelt erdei pintyek is. Figyeld meg és jegyezd fel, milyen énekesmada-

rakat hallottál környéketeiken a tél folyamán.

Persze nem csak az énekesmadarak szólalnak meg, hallhatunk egyéb fajokat is. December végén, de különösen januárban már javában huhognak a macskabaglyok, a kísértetiesnek tűnő „hu-hu-húúúú” kiáltás messzire száll a sötét erdőben. Tanyák, alföldi hodályok környékén lehet meglesni a már alkonyat idején megszólaló kis kuvikot, az öregebb állományú bükkösökben

Etesd a madarakat!

De csak december és február között, amikor valóban szükségük van egy kevéske kiegészítő táplálékra. Tehetsz az ablakba vagy a kertben felállított dúcetetőbe napraforgót, dióbelet, lógathatsz az ágra szalonnabörkét, fagyos időben nyers marhahúsdarabkát, de készíthetsz a cinegéknek madárkalácsot is. Olvassz fel egy adag faggyút, és amikor már keverni lehet, vegyíts bele néhány maroknyi napraforgót,

Grafika: Muray Róbert

februárban már sokfelé búgnak a kék galambok, a házak körül mindenhol hallhatod a balkáni gerléket, az erdőben ilyenkor a leghangosabbak a harkályok, de a sort még tovább is lehetne folytatni. Te még hány ilyen, korán megszólaló madarat tudnál említeni az énekeseken kívül?

Schmidt Egon

dióbéltörmelék. Öntsd a még folyékony masszát üres konzerves vagy sajtos dobozba, és ha zsinórt is húztál bele előzőleg, kihülés után a gyümölcsfák ágaira vagy az ablak elé akaszthatod. A cinegék és a csuszka örömmel hintáznak rajta, csipegetik a faggyút és a benne lévő napraforgót. A zsíros táplálék kellemesen fűti őket a csikorgóan hideg és nagyon hosszú téli éjszakákon.

Az etetőt mindig este töltsd fel,

hogy a szürkület után érkező első éhes vendégeknek ne kelljen csalódnuk! Ha pedig éppen van egy szabad félórád, figyelgesd kicsit az ablak elé érkező madarakat. Ha még nem ismered őket, íme a legjobb alkalom, hogy barátságot köss velük. A széncinege mellénye sárga, a melle közepén a hasáig fekete csík húzódik (a hímeké szélesebb, mint a tojóké), a feje fekete, de nagy fehér pofafoltjai szinte világítanak. A kék cinege kisebb, alul ő is sárga, de nincs széles fekete sávja. Pofái fehérek, de fejtetője nem fekete, hanem gyönyörű kék színű. A barátcinege szürkésbarna kismadár, fekete sapkája és torokfoltja van. A felül kékeszürke, alul vörhenyes színű csuszka az egyetlen hazai madárfaj, amely a fatörzsön fejjel lefelé is tud szaladgálni, az etetőre is gyakran felülről kapaszkodva érkezik. Erős csőre mögött a szemén át fekete csík húzódik. Néha 2–3 napraforgót is elvisz egyszerre, de nem vagdossa ki azonnal, mint a cinegék, hanem különböző rejtékhelyekre eldugdossa. Szármold össze, hányféle búvóhelyet talált a környéken (fali üregben, elálló kéreg mögött stb.). A magevők között gyakori vendég a zöldike, különösen a hímek szép zöldessárgák. Csőre vaskos, erős, de még sokkal hatalmasabb a meggyvágóé. A fahéjszínű, zömök madárnak fekete torokfoltja van, farktolainak hegyi része fehér, ez különösen röptében látszik. Ilyenkor láthatod az észak felől érkezett, narancsmellű fenyőpintyek fehér hátát is. A magevők nem viszik el a napraforgót, ott helyben morzsolják szét a magokat erős csőrükkel, a héjat oldalt kiköpködi.

Etess folyamatosan, mindig az időjárásnak megfelelően, azaz hideg, hófúvásos napokon többet, enyhe időben kevesebbet. Az etetőhöz járó fekete rigóknak adhatsz konyhahulladékot, apróra vágott főtt húst, almát, de a tapasztalat szerint ők is felcsipkedik a napraforgószemeket.

Ne haragudj a karvalyra, ha netán odaszokik a kertbe és esetleg éppen az orrod előtt csíp el egy-egy verebet, zöldikét vagy széncinegét. Ő is éhes, neki is ennie kell. Ha apró énekesmadarainkat csak természetes ellenségeik fenyegetnék, nem lenne okuk panaszra.

Schmidt Egon

? REJTVÉNY ☺

① Három különböző csoportba tartozó madárról van szó. Az 1. számú madáron sok a zöld szín, de van rajta piros is, mindkét szín jellemző. A 2. számú madár jellemző színei a barna és a narancsvörös, a 3. számúé a sárga és a fekete (ez utóbbi csak a faj hímjére jellemző). Írd meg nekünk (február végéig a Szerkesztőség címére) a számok szerint a három madár nevét, rajzold le és színezd is ki valamennyit. Elég, ha a színek körülbelül úgy oszlanak meg és oda kerülnek, ahogy és ahol az illető madár viseli őket. A he-

lyes megfejtők neveit a 3. számban közöljük, és a nyertesek között jutalomkönyveket sorsolunk ki. S. E.

② Két, vizek mellett élő madarat látsz a rajzon. Tudod-e, hogy melyek ezek a madarak? Mit gondolsz, a madarak mely tulajdonságai ihlették a rajzolókat a humoros rajz elkészítésére? Írd meg nekünk röviden a válaszokat. Beküldési határidő: 1994. február vége. A helyes és ötletes megfejtőket könyvvel jutalmazzuk, a nyertesek neveit lapunk 3. számában közöljük. P. T.

Grafika: Péchy Tamás

A Természet Szolgálatában Alapítványt
a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)
és a Somogy Természetvédelmi Szervezet alapította 1992 januárjában.

Az alapítvány célkitűzései:

1. Hazánk természeti területein az ökológiai egyensúly fenntartását szolgáló szellemi, és kiemelkedő gyakorlati tevékenység ösztönzése.
2. A biodiverzitás fenntartása, hazánk természeti képe szempontjából fontos és veszélyeztetett területek megvásárlása és fenntartása.
3. Egyes veszélyeztetett állat- és növényfajok gyakorlati védelme, szükség esetén a kipusztultak visszatelepítése.
4. A természetkímélő gazdálkodási módok kidolgozásának és elterjesztésének ösztönzése.
5. Természetkímélő turizmus támogatása.
6. A természetvédelmi szemlélet formálása, népszerűsítő rendezvények szervezése.

A természet egészségének megőrzése és védelme valamennyiünk kötelessége és alapvető érdeke. Segítsen, cselekedjünk együtt! Megköszönve az eddigi támogatásokat, továbbra is várjuk az adományokat, melyek az adóalpból levonhatók.

Az alapítvány adatai:

Cím: 1121 Budapest, Költő u. 21.
Telefon: (1)156-2133, 175-8327
Telefax: (1)175-8327, Telex: 226115
Bank: OTP Budapest XII. ker. Fiókja,
címe: 1126 Budapest, Böszörményi út 9-11.,
jelzőszáma: 218-98127.
Csekk számlaszám: 530-012867-6
Adószám: 18007947-1-01

A TERMÉSZET SZOLGÁLATÁBAN

alapítvány

GYAKORLATI RAGADOZÓMADÁR-VÉDELEM

Haraszthy László

GYAKORLATI RAGADOZÓMADÁR-VÉDELEM

Írta: Haraszthy László

Több évtizedes ragadozómadár-védelmi munka tapasztalatait gyűjtötte össze a szerző. A könyv elsősorban a ragadozó madarak védelmével foglalkozóknak ad segítséget, de a nem szakemberek számára is hasznos ismereteket tartalmaz.

Ára: 200 Ft

A könyvek utánvétellel megrendelhetők vagy megvásárolhatók az MME Titkárságon (1121 Budapest, Költő u. 21.)

MADARAK FÖLDÖN, ÉGEN

MADARAK FÖLDÖN, ÉGEN

- 101 gyönyörű, színes madárfestmény
- 101 madárfaj-ismertetés

Schmidt Egon mesél Magyarország gazdag madárvilágáról, a madarak életmódjáról, és gyakorlati tanácsokat ad megfigyelésükhöz és védelmükhöz.

Ára: Tagtársainknak 105 Ft,
nem tagoknak 140 Ft